

Investeren in de basis

Armoedebeleid Teylingen 2018-2021

Versie: maart 2018
Opsteller: Marianne van Dockum

gemeente
TEYLINGEN

Voorwoord

Voor u ligt het armoedebeleid van de gemeente Teylingen. Met dit beleid beogen we extra aandacht te besteden aan onze inwoners, die moeite hebben om rond te komen. Ook voor hen geldt, dat ze met onze Teylingse samenleving mee moeten kunnen doen. Eerder zijn aan de gemeenteraad al onze instrumenten voor armoedebeleid gepresenteerd. In deze beleidsnota geven we aan hoe we deze maatregelen willen inzetten. Tevens is een aanscherping van sommige maatregelen doorgevoerd, omdat er landelijk meer gelden voor armoedebeleid op lokaal niveau beschikbaar zijn gekomen. Dat betekent een verruiming van de inzet van maatregelen, waarvan nog meer mensen in Teylingen gebruik kunnen maken.

De gevolgen van armoede kunnen groot zijn. Sociaal buitengesloten worden, een kortere levensverwachting, ongezonder leven, het zijn allemaal aspecten die we niemand toewensen. Daarom vinden we als College van Burgemeester en Wethouders dat we het beleid en de maatregelen, die in dit stuk worden beschreven, met kracht moeten worden uitgevoerd.

Maar… de gemeente Teylingen kan het niet alleen. Voor een krachtig armoedebeleid hebben we vele andere partijen nodig. Deze partijen worden ook in deze notitie beschreven en de rol die zij kunnen (of: moeten) hebben bij het helpen van mensen om wie het hier gaat.

Tenslotte: achter de beleidsvisie en achter de maatregelen ter uitvoering van die beleidsvisie staat een verandering in de wijze van ons denken. We moeten ons meer bewust worden van het feit dat armoede een onderdeel is van onze samenleving dat we krachtig moeten bestrijden. Schaamte en taboe moeten worden doorbroken. Erkennen dat armoede en schaarste stress opleveren, daarvoor begrip opbrengen en – soms met nieuwe methoden – die stress tot een minimum beperken. Pas dan kunnen we spreken van een effectief armoedebeleid. De ingrediënten daarvoor leest u in dit beleidsplan.

Arno van Kempen

Wethouder sociale zaken gemeente Teylingen

gemeente TEYLINGEN

Inhoudsopgave

1. Inleiding 6
1.1. Aanleiding 6
1.2. Kaders 6
1.3. Leeswijzer 7

2. Armoede - definitie, trends en ontwikkelingen 8
2.1. Wat is armoede? 8
2.2. Wat betekent het om in armoede te leven? 9
2.3. Landelijke aanbevelingen aanpak armoede 11
2.4. Landelijke cijfers 12
2.5. Teylingse cijfers 14

3. Visie op armoedebeleid Teylingen 18
3.1. Visie 18
3.2. Beleidsuitgangspunten 18

4. Aanpak 20
4.1. Wat doen we al? 20
4.2. Wat gaan we nog meer doen? 21

5. Stimuleren gebruik bestaande regelingen 23
5.1. Wat willen we bereiken? 23
5.2. Hoe willen we dit bereiken? 23
5.3. Wat kost het? 24

6. Verbeteren financiering leerlingenvervoer 25
6.1. Wat willen we bereiken 25
6.2. Hoe willen we dit bereiken? 25
6.3. Wat kost het? 26

7. Verbeteren inburgering statushouders 27
7.1. Wat willen we bereiken? 27
7.2. Hoe willen we dit bereiken? 27
7.3. Wat kost het? 27

8. Uitvoeren maatregelen schuldhulpplan 28
8.1. Wat willen we bereiken? 28
8.2. Hoe willen we dit bereiken? 28
8.3. Wat kost het? 29

9. Voorkomen van afhankelijkheid Voedselbank statushouders 30
9.1. Wat willen we bereiken? 30
9.2. Hoe willen we dit bereiken? 30
9.3. Wat kost het? 30

10. Invoeren kindpakket 31
10.1. Wat willen we bereiken? 31
10.2. Hoe willen we dit bereiken? 31

10.3. Wat kost het? 33

11. Stimuleren participatie sport en cultuur 34
11.1. Wat willen we bereiken 34
11.2. Hoe willen we dit bereiken? 34
11.3. Wat kost het? 34

12. Inzetten op werkende armen 35
12.1. Wat willen we bereiken?....35
12.2. Hoe willen we dit bereiken? 35
12.3. Wat kost het? 36

13. Analyseren effectiviteit minimaregelingen 37
13.1. Wat willen we bereiken?....37
13.2. Hoe willen we dit bereiken? 37
13.3. Wat kost het? 37

14. Inzetten op laaggeletterdheid....39
14.1. Wat willen we bereiken?....39
14.2. Hoe willen we dit bereiken? 40
14.3. Wat kost het? 40

15. Inzetten op onderwijs en versterking jongeren 41
15.1. Wat willen we bereiken?....41
15.2. Hoe willen we dit bereiken? 41
15.3. Wat kost het? 42

16. Betrekken maatschappelijke partners en inwoners 43
16.1. Wat willen we bereiken?....43
16.2. Hoe willen we dit bereiken? 43
16.3. Wat kost het? 43

17. Instellen subsidiebudget....44
17.1. Wat willen we bereiken 44
17.2. Hoe willen we dit bereiken: 44
17.3. Wat kost het? 44

18. Stimuleren samenwerking noodfondsen 45
18.1. Wat willen bereiken?....45
18.2. Hoe willen we dit bereiken? 45
18.3. Wat kost het? 45

19. Met wie werken we samen? 46
19.1. Sociaal team....46
19.2. ISD Bollenstreek 46
19.3. Servicepunt Werk....46
19.4. Kwadraad....46
19.5. MEE....46
19.6. Humanitas....47
19.7. Welzijn Teylingen 47

19.8. Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds 47
19.9. Stichting Leergeld 47
19.10. Taalhuis 47
19.11. Voedselbank 48
19.12. Kledingbank 48
19.13. Kerken 48

20. Overzicht financiën 49

Literatuurlijst 51

Bijlage Overzicht huidige initiatieven/regelingen 52

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Sinds de economische crisis is de armoede in Nederland met ruim een derde gegroeid. In 2007 hadden iets minder dan 850.000 personen een inkomen onder de armoedegrens, in 2013 waren dat er ruim 1,25 miljoen[1]. Door de explosieve groei is er vanuit de politiek hernieuwde aandacht voor het voorkomen en bestrijden van armoede.

Het voorkomen van armoede is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van Rijksoverheid en gemeenten. De Rijksoverheid doet dit onder meer door uitkeringsbedragen vast te stellen en het inkomen aan te vullen via zorg- en huurtoeslag. De gemeente kan het inkomen aanvullen tot een niveau dat een tekort aan inkomen voor noodzakelijke kosten opvangt. Daarnaast kan de gemeente bijdragen aan de kosten om sociaal te participeren.

In de armoedeaanpak is er speciale aandacht voor kinderen en ouderen. Ongeveer 1 op de 8 kinderen in Nederland leeft in armoede. In 2017 heeft het Rijk de gemeenten extra middelen ter beschikking gegeven om deze kinderen te ondersteunen. De middelen zijn bedoeld om sociale participatie van kinderen te bevorderen. Ook is er een extra bijdrage gekomen voor ouderen in armoede.

Deze armoedenota beschrijft waar Teylingen zich in de komende jaren in het armoedebeleid op richt. Wij willen inwoners die te maken hebben met armoede of het risico lopen om onder het bestaansminimum uit te komen ondersteunen en versterken. Dit doen wij niet alleen. Wij zoeken aansluiting bij lokale partners en beogen integraal, op de diverse beleidsterreinen, onze opdracht te verankeren binnen de gemeente.

De beleidsnota en de voorgestelde maatregelen voor de komende vier jaar zijn niet in beton gegoten. Signalen vanuit inwoners, sociale teams/jeugd- en gezinsteams, belangengroeperingen en de ISD Bollenstreek[2] kunnen zich vertalen in creatieve oplossingen in de lijn zoals deze in de wet- en regelgeving is bedoeld. Centraal staat hierbij de integrale aanpak het denken en werken vanuit 'de omgekeerde toets[3]' en de menselijke maat. Dit sluit aan bij de uitgangspunten zoals geformuleerd in de Transformatieagenda 2017-2018.

1.2. Kaders

Eén van de wettelijke kaders voor het armoedebeleid is de Participatiewet. Die wet regelt onder ander de verstrekking van (bijzondere) bijstand. Daarnaast is er sinds 2012 de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening.

Per 1 januari 2015, met het ingaan van de Participatiewet, is het minimabeleid in Teylingen 'gekanteld'. Er is verplicht afscheid genomen van vrijwel alle categoriale bijzondere

[1] SCP. Armoedesignalement 2014. Den Haag: SCP, 2014.
[2] Intergemeentelijke Sociale Dienst Bollenstreek.
[3] Dit begint bij kijken wat nodig is en wat past binnen de grondwaarden/bedoelingen van de wet.

bijstandsregelingen[4]. De wetgever hoopt daarmee dat klanten daardoor meer geprikkeld worden tot uitstroom richting werk. Kern van het participatiebeleid en het daarmee samenhangende minimabeleid is het versterken van de eigen kracht en het aanspreken van inwoners op hun eigen verantwoordelijkheid. Meer dan voorheen moet de gemeente van geval tot geval nut, noodzaak en aard van de bijstandverlening vaststellen.

Sinds 2012 zijn de gemeenten wettelijk verantwoordelijk voor de schuldhulpverlening.
De gemeente Teylingen heeft in 2017 het beleidsplan schuldhulpverlening vastgesteld. Deze beleidsnota sluit nauw aan op dit armoedebeleid. Immers wanneer mensen in armoede komen, worden al snel schulden gemaakt. En omgekeerd kan de verplichte aflossing van schulden, ook bij inkomens boven de armoedegrens, leiden tot problemen om de vaste lasten en/of kosten voor maatschappelijke participatie op te brengen.

In 2017 is gestart met een aanzet voor een nieuw armoedebeleid. Daarvoor zijn gesprekken gevoerd met leden van de commissie Welzijn en lokale partners zoals Welzijn Teylingen, de Voedselbank, scholen, Vluchtelingenwerk, Service Punt Werk en de ISD Bollenstreek. De aanbevelingen uit het werkveld zijn zoveel mogelijk meegenomen in dit beleid.

1.3. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 schetsen wij een beeld van de armoedeproblematiek. Dat doen wij op grond van landelijke ontwikkelingen en gegevens over de situatie in Teylingen. In hoofdstuk 3 geven wij onze visie op armoede en de beleidsuitgangspunten die daarbij centraal staan. Hoofdstuk 4 benoemt wat wij al doen rond preventie en aanpak van armoede en wat wij aanvullend daarop de komende jaren gaan doen. Die focuspunten werken we uit in de hoofdstukken 5 t/m 18. In de nieuwe aanpak neemt het voorkomen en bestrijden van armoede onder kinderen een centrale plaats in. In de aanpak van armoede werken wij nauw samen met maatschappelijke partners. Welke dit zijn staat in hoofdstuk 19. Tot slot gaan wij in hoofdstuk 20 in op de financiën.

[4] De Participatiewet schrijft voor dat gemeenten geen 'generiek of categoriaal inkomensbeleid' mogen voeren. Dat betekent dat een gemeente niet zomaar een bedrag mag geven aan minima zonder te controleren of het bedrag wordt uitgegeven aan het doel waarvoor het is toegekend. Inkomensbeleid is voorbehouden aan het rijk. Uitzondering hierop vormt de individuele inkomenstoeslag (de zogenaamde POB, een toeslag aan mensen met onder meer een langdurig laag inkomen) en premies (zoals de zogenaamde inspanningspremie, een premie die bijdraagt aan de arbeidsinschakeling). De POB en de inspanningspremie zijn vrij besteedbaar.

gemeente TEYLINGEN

2. Armoede - definitie, trends en ontwikkelingen

2.1. Wat is armoede?

Er is geen eenduidige definitie van armoede. Zo hanteren Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) en Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) verschillende definities van armoede. Wij gaan in deze nota uit van de volgende definitie van het SCP.

> Iemand is arm als hij over een langere periode niet de middelen heeft voor een minimaal bestaan naar hedendaagse normen, ongeacht of dat bij anderen ook het geval is.

Ook worden er verschillende inkomensgrenzen gehanteerd.

- *Lage inkomensgrens*. De meest beperkte (laagste) armoedegrens is die van het CBS. Deze is gebaseerd op de hoogte van een bijstandsuitkering van 1979, die jaarlijks wordt geïndexeerd. Dit is een beleidsmatige inkomensgrens. Deze grens maakt het mogelijk de hoogte van inkomens door de tijd heen te meten. De jaarlijkse indexering is echter lager dan de inflatie. Dit betekent dat de lage inkomensgrens een steeds lager koopkrachtniveau vertegenwoordigt.
- *Basisbehoefte budget en niet-veel-maar-toereikend criterium.* Het SCP hanteert twee armoedegrenzen: het basisbehoefte budget (circa gelijk aan de lage inkomensgrens) en het-niet-veel-maar toereikend criterium. Het SCP baseert haar armoedegrens op een lijst met minimaal noodzakelijke goederen en voorzieningen. Het SCP ziet armoede als een absoluut tekort, dat objectief kan worden bepaald op basis van de beschikbare middelen. In het niet-veel-maar-toereikend niveau worden deze aangevuld met een beperkt budget voor sociale participatie (zie onderstaande tabel).

Tabel 1 Referentiebudgetten voor een alleenwonende, 2014 (maandbedragen in euro's)

minimaal noodzakelijke kosten (basisbehoeften)		aanvullende kosten voor sociale participatie (niet-veel-maar-toereikend-criterium)	
huur[a]	375	bezoek ontvangen	20
gas en andere brandstoffen	53	op bezoek gaan	6
elektriciteit	28	vakantie	24
water	9	uitgaan	17
inventaris, onderhoud huis en tuin	100	extra vervoer	7
telefoon, kabel en internet	51	hobby en sporten	17
verzekeringen	40	bibliotheek	2
niet-vergoede ziektekosten[b]	20		
voeding	180	**totaal**	**92**
kleding	53		
was- en schoonmaakartikelen	9		
persoonlijke verzorging	21		
vervoer	13		
diversen	20		
totaal	**971**		

a. Er wordt uitgegaan van de brutohuur, dus vóór aftrek van eventuele huurtoeslag. In de analyses wordt de ontvangen huurtoeslag bij het inkomen opgeteld.
b. De betaalde ziektekostenpremie is niet als afzonderlijke post in het budget opgenomen, maar wordt in de analyses van het inkomen afgetrokken.
bron: SCP 2016

Voor de armoedegrens gaan we uit van de lage inkomensgrens van het CBS. Dit is een pragmatische keuze, omdat hier de meeste statistiek van voorhanden is. Ook wordt deze grens gebruikt door websites als waarstaatjegemeente.nl. De lage inkomensgrens staat gelijk aan 101% van het sociaal minimum en komt ongeveer overeen met het basisbehoeftenbudget van het SCP.

Het CBS spreekt in haar publicaties doorgaans van 'risico op armoede'. Daarmee geeft zij aan dat ondanks dat er inwoners onder de armoedegrens leven, maar door lage vaste lasten of spaargeld qua besteedbaar inkomen in de praktijk toch kunnen rondkomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor (vooral oudere) mensen met een afgelost koophuis die zeer lage woonlasten hebben. De terminologie is in dit beleidsplan deels overgenomen.

2.2. Wat betekent het om in armoede te leven?

Leven met onvoldoende inkomen om in de basisbehoeften te voorzien en/of maatschappelijk te kunnen participeren heeft een grote impact op mensen.

Gevolgen armoede bij volwassen

Huishoudens met inkomen op of onder of net boven de armoedegrens hebben voortdurend te maken met financiële beperkingen. Een groot deel van de mensen komt niet uit met het bedrag dat onder het basisbehoeftebudget van het SCP (zie pagina 7). Zo gaf in 2016 86 procent van hen aan onvoldoende geld te hebben voor één of meer specifieke uitgaven, uiteenlopend van het verwarmen van het huis (14 procent) tot het vervangen van versleten meubels (70 procent). Voor het eten van om de dag een warme maaltijd met vlees, vis of kip is van de gezinnen op of onder de armoedegrens onvoldoende geld en er is onvoldoende geld voor het vervoer naar (groot) ouders, familieleden of vrienden die niet op fietsafstand wonen, en verjaardagen worden overgeslagen omdat er geen geld is om een cadeautje te kopen[5].

Bijna 1 op de 8 huishoudens met een risico op armoede gaf aan achterstand te hebben gehad bij de betaling van de maandelijkse hypotheek- of huurlasten. Om financiële redenen de elektriciteits-, water- of gasrekeningen niet tijdig kunnen betalen kwam bij bijna 1 op de 10 huishoudens met een laag inkomen voor. Ongeveer 6 van de 10 huishoudens met een laag inkomen had onvoldoende geld om regelmatig nieuwe kleding te kopen of jaarlijks een week op vakantie te gaan. Bijna 75 procent had onvoldoende financiële middelen achter de hand om onverwachte, noodzakelijke uitgaven ter waarde van €1.000 te kunnen bekostigen[6].

Uit hersenonderzoek is gebleken dat het voortdurend leven met geldzorgen of armoede een zware emotionele en cognitieve last is die chronische stress veroorzaakt. De stress tast het vermogen aan om problemen doelmatig aan te pakken, prioriteiten te stellen en impulsen te beheersen. Het nemen van onverstandige, korte termijn-beslissingen kan inwoners steeds verder in de financiële problemen brengen[7].

[5] CBS. Armoede en sociale uitsluiting 2015. Den Haag: CBS, 2015.
[6] CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2018. Den Haag: CBS, 2018.
[7] Mullainathan, Sendhil en Shafir, Eldar. Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen. Amsterdam: Maving Publishing, 2013.

Ook heeft het leven in armoede invloed op de gezondheid. Mensen uit een huishouden met een inkomen onder de armoedegrens leven gemiddeld ongeveer 5 jaar korter dan mensen met een hoger inkomen. Het verschil in gezonde levensjaren bedraagt zelfs 14 jaar[8].

Gevolgen armoede bij kinderen

Opgroeien in armoede kan grote gevolgen hebben voor kinderen. In gezinnen met een laag inkomen is er niet altijd geld om een sport te beoefenen, nieuwe kleren te kopen, op vakantie te gaan of mee te doen aan schoolexcursies. Kinderen praten daar vaak niet over. Zij willen hun ouders niet laten merken dat ze iets graag willen dat geld kost. Andere kinderen schamen zich ervoor, zijn jaloers en/of voelen zich buitengesloten.

De gevolgen zijn groter als er meerdere problemen in een gezin zijn en/of als de armoede langdurig is. Als er alleen een financieel probleem is, door bijvoorbeeld werkloosheid van (een van de) ouders, kunnen ouders vaak goed met de situatie omgaan en zijn er weinig negatieve gevolgen voor het kind. Maar naarmate er meer zogenaamde risicofactoren in de omgeving van het gezin zijn, zoals lage opleiding van de ouders, psychische problemen van de ouders of huiselijk geweld, dan neemt de kans op problemen toe. Ouders die voortdurend (te) weinig inkomen en (te) veel schulden hebben, lijden onder stress, voelen zich psychisch steeds minder goed en worden onzeker over hun rol als opvoeder.

Mogelijk gevolgen van armoede zijn[9]:

- onveilige hechting (bij kinderen tot 3 jaar die opgroeien in armoede);
- psychosociale problemen (bij kinderen tot 12 jaar);
- verminderde hersenontwikkeling en minder goede emotieregulatie;
- grotere kans op het verlaten van school zonder startkwalificatie;
- sociaal isolement door uitsluiting bij activiteiten;
- gevoelens van angst, afhankelijk zijn en ongelukkig zijn (meer naarmate een gezin langer in armoede leeft).

Opvallend is ook dat kinderen op de basisschool met dezelfde capaciteiten maar van ouders met een lager inkomen gemiddeld een lager schooladvies krijgen dan kinderen van rijkere ouders[10]. Ook bij de overgang naar het hoger onderwijs is het inkomen van de ouders van invloed. Door financiële drempels, zoals ouderbijdragen, boekengeld en kosten voor vervoer, kiezen ouders soms voor een lagere schoolkeuze die minder kosten met zich brengt. Dat leidt op zijn beurt weer tot een grotere achterstand op de arbeidsmarkt.

---

[8] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2009/52/gezonde-levensverwachting-korter-bij-lage-inkomens

[9] Sociaal Economische Raad (SER). Opgroeien zonder Armoede. Advies uitgebracht aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Den Haag: SER, maart 2017.
http://kindpakketwijzer.nl

[10] CBS

2.3. Landelijke aanbevelingen aanpak armoede

Diverse toonaangevende instituten[11] hebben de afgelopen jaren aanbevelingen gedaan aan gemeenten voor een lokale aanpak van armoede. Deze aanbevelingen nemen wij mee in het Teylingse armoedebeleid.

Empowerment: versterken eigen kracht inwoners

Empowerment is niet één doel of één methodiek, maar een richtinggevend denk- en handelingskader. Het impliceert investeren in het psychologische, sociale en maatschappelijke kapitaal. Professionals kunnen het psychologische kapitaal (zelfvertrouwen, veerkracht en wilskracht) van mensen vergroten door middel van motiverende gespreksvoering en oplossingsgericht coachen.

Investeren in sociaal kapitaal betekent het vergroten van steun van familie, vrienden of buren en maatschappelijke organisaties die de kwetsbare groep met succes kunnen ondersteunen en bereiken. Bij maatschappelijk kapitaal gaat het om het versterken van belangengroepen, cliëntenraden en zelforganisaties. Dit zodat zij in staat zijn tot het veranderen en beïnvloeden van vooroordelen en processen van uitsluiting, betere toegankelijkheid van voorzieningen en het beïnvloeden van sociale wet- en regelgeving.

Investeren in opleiding en arbeid

Het investeren in opleiding en arbeid levert wellicht de belangrijke bijdrage: 40% komt, door het vinden van werk, uit de armoede.

Verbeter de gemeentelijke dienstverlening

- Investeer in laagdrempelige en persoonlijke dienstverlening. Vermijd ingewikkelde formulieren en procedures. Monitor of de digitalisering van de dienstverlening drempelverhogend werkt.
- Verkort de wachttijd bij de aanvraag van uitkeringen en maak het verstrekken van voorschotten soepeler.
- Organiseer een noodfonds of ondersteun een noodfonds van derden c.q. diaconale organisaties zodat bij acute financiële nood snel geholpen kan worden.
- Ontwikkel een lokaal armoedebeleid waarbij de financiële positie wordt versterkt van groepen die langdurig afhankelijk zijn van een sociaal minimum en geen perspectief hebben op werk of voldoende lonend werk.
- Maak als gemeenteraad standaard gebruik van het instrument ‘armoedemonitor of minima-effect rapportage’, zodat bij elke nieuwe maatregel op alle beleidsterreinen vooraf en achteraf getoetst wordt of deze (de kans op) armoede vergroot.
- Verminder het niet-gebruik van voorzieningen.

---

[11] MOVISIE. Wat werkt bij De Aanpak van Armoede. Utrecht: MOVISIE, 2016.
Knooppunt Kerken en armoede. Armoede in Nederland 2016, Onderzoek naar hulpverlening door diaconieën, parochiële caritasinstellingen en andere kerkelijke organisaties in Nederland, Libertas Pascal Utrecht.
Sociaal Economische Raad (SER). Opgroeien zonder Armoede. Advies uitgebracht aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Den Haag: SER, maart 2017.
Kinderombudsman. Kinderen in Armoede in Nederland. Den Haag: Kinderombudsman, 2013.

Ondersteuning kinderen in armoede

- Zie kinderen niet als 'losse onderdelen'; richt je op inkomensondersteuning van ouders.
- Compenseer het leven van een kind in armoede door specifieke regelingen in natura die sociale participatie zoals activiteiten op sport en cultuur mogelijk maken.

2.4. Landelijke cijfers

Lichte daling huishoudens in armoede, langdurige armoede neemt toe

Sinds de economische crisis is de armoede in Nederland enorm toegenomen. Met het in 2014 ingezette herstel van de economie, daalde het aantal huishoudens in armoede in 2014 en 2015. In 2016 bleef het onveranderd. Ramingen van het Centraal Planbureau, wijzen op aanhoudende stabiliteit in 2017 en een daling in 2018.

Anders gesteld is het met langdurige armoede. De kans om ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen te moeten rondkomen nam ook in 2016 verder toe. Dat komt vooral door de groeiende groep mensen die moeilijk uit de bijstand kan komen. Vooral bepaalde bevolkingsgroepen, zoals eenoudergezinnen en minderjarige kinderen zijn in 2014 en 2015 getroffen door hardnekkige armoede. In 2016 stabiliseerde het aantal mensen onder de armoedegrens in deze groepen[12].

Grootste risicogroepen armoede: bijstandsgerechtigden, migranten en zelfstandigen

De groepen die het meeste risico op armoede lopen, zijn bijstandsgerechtigden, niet-westerse migranten en zelfstandigen. Waar het gemiddelde armoedepercentage voor de totale bevolking in 2014 op 7,6% lag, is dat percentage bij die groepen veel hoger. Het is namelijk: 44% (bijstandsgerechtigden), 19% (niet-westerse migranten) en 12% (zelfstandigen). De rijkste groep zijn de 65-plussers. Een kleine 3% van de ouderen blijkt onder de armoedegrens te leven[13].

Ook eenoudergezinnen, alleenstaanden tot de AOW-leeftijd, huishoudens met bijstand en huishoudens met een laagopgeleide hoofdkostwinner leven relatief vaak van een inkomen onder de armoedegrens. Zo moest in 2016 23% van de eenoudergezinnen met minderjarige kinderen van een laag inkomen rondkomen en had 8% van hen al minstens vier jaar achtereen een laag inkomen[14].

[12] CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2018. Den Haag: CBS, 2018.
[13] https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2016/waar_ligt_de_armoedegrens/
[14] CBS. Armoede en sociale uitsluiting 2017. Den Haag: CBS, 2017.

gemeente TEYLINGEN

Vooral vluchtelingen hebben laag inkomen

Onder huishoudens van niet-westerse afkomst kwam in 2016 het aandeel met een laag inkomen uit op 26% en bedroeg het aandeel met een langdurig laag inkomen 13%. Vluchtelingen uit Syrië en Eritrea die inmiddels de asielprocedure hebben doorlopen en een verblijfsvergunning hebben, lopen de hoogste armoederisico's. Ruim driekwart van de Syrische statushouders moest in 2016 van een laag inkomen rondkomen. Onder de (kleine) groep huishoudens van Eritrese afkomst lag het aandeel met 83% nog een stuk hoger. Het gros van deze huishoudens leeft van de bijstand[15].

Grote armoede onder kinderen

De kans om in Nederland als kind in armoede op te groeien is een stuk groter dan als volwassene in armoede te leven. In 2014 waren er 380 duizend kinderen die in armoede leefden, ongeveer 11% van de gehele bevolking. Onder kinderen met een migratieachtergrond is dat percentage nog hoger: 28%. Dit betekent dat 1 op de 9 kinderen in armoede opgroeit en onder kinderen van migranten dit bijna uitkomt 1 op de 3 kinderen. De afgelopen twee jaar zijn deze percentages wel licht gedaald[16].

Inkomenstekorten voor huishoudens met laag inkomen

Huishoudens met een laag inkomen hebben een inkomenstekort om in de basisbehoeften te voorzien. In 2016 lag het tekort op gemiddeld 9,4% van het inkomen. Dat betekent voor een alleenstaande dat deze ongeveer €100 per maand tekort kwam. In 2014 lag het inkomen 10,5% onder de lage inkomensgrens en was het tekort voor een alleenstaande circa € 110 per maand. Bij meerpersoonshuishoudens waar de lage inkomensgrens hoger is, betekent een percentage van 9,4% dus een hoger tekort[17].

Mogelijk is dit inkomenstekort nog veel hoger. Uit onderzoek van het SCP blijkt dat veel van de bedragen die opgenomen zijn in het basisbehoeftenbudget (zie schema pagina 7) ontoereikend zijn. Met name de daadwerkelijke kosten voor huur, woonlasten, kleding, voedsel, vervoer en kosten voor sociale participatie liggen volgens de onderzochte groep hoger dan in het overzicht zijn opgenomen. Voor een alleenstaande kwam de groep op € 1.459 uit. Dit laatste bedrag is bijna € 400 hoger dan het referentiebudget dat de basis is voor het niet-veel-maar-toereikend criterium[18].

Hoe hoog de inkomenstekorten feitelijk zijn hangt o.a. af van de plek waar iemand woont. Zo zijn de huren in de Bollenstreek bijvoorbeeld hoger dan die in Friesland. Aan de andere kant kan het ook zo zijn dat inwoners wonen in een afgeloste koopwoning en daardoor lagere woonlasten hebben per maand dan in het overzicht wordt vermeld.

---

[15] CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2018. Den Haag: CBS, 2018.
[16] Sociaal Economische Raad (SER). Opgroeien zonder Armoede. Advies uitgebracht aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Den Haag: SER, maart 2017.
[17] CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2018. Den Haag: CBS, 2018.
[18] https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2016/waar_ligt_de_armoedegrens/

2.5. Teylingse cijfers

Relatief weinig armoede, wel aanzienlijk aantal

In Teylingen leeft 4,1% van de huishoudens ten minste een jaar op de armoedegrens (tabel 2). Vergeleken met de Bollen5-gemeenten en heel Nederland zijn dat er relatief weinig. Desondanks is het wel een aanzienlijke groep, namelijk 600 huishoudens. Daarbij gaat het om circa 1.100 personen. In de huishoudens tot 101% zijn circa 300 kinderen betrokken (tabel 3).

Ongeveer 900 huishoudens hebben met een inkomen tot 110% van het sociaal minimum geen ruimte om te sparen. Dat betekent dat zij snel in de problemen kunnen komen bij grote of onvoorziene uitgaven. Circa 1.300 huishoudens hebben een inkomen tot 120% van het sociaal minimum. Het advies van de SER en de Kinderombudsman aan gemeenten is om minimaal tot deze grens kosten voor sociale participatie van kinderen te betalen.

Het aantal (kinderen in) huishoudens met een laag inkomen in Teylingen is van 2013-2014 stabiel.

Tabel 2 Huishoudens naar inkomen

% tot sociaal minimum	Teylingen 2013		Teylingen 2014	B5 2014	NL 2014
	aantal	%	%	%	%
101% (armoede)	600	4,3	4,1	5,5	8,4
110%	900	6,6	6,5	8,3	12,4
120%	1.300	9,1	8,8	11,1	16

bron: CBS

In de tabel gaat het alleen over inkomen en niet over het vermogen van deze huishoudens. De cijfers uit 2014 zijn de meest recente gegevens. In december 2017 zouden cijfers over 2015 uitgebracht worden. Deze zijn op dit moment nog niet beschikbaar.

Tabel 3 Minderjarige kinderen in huishoudens, naar inkomen

% tot sociaal minimum	Teylingen 2013		Teylingen 2014	B5 2014	NL 2014
	aantal	%	%	%	%
101% (armoede)	300	3,9	3,4	5,2	7,9
110%	400	5,1	4,6	7,1	10,9
120%	500	6	5,7	8,5	13,0

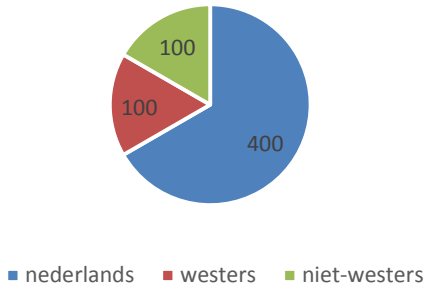
bron: CBS

Achtergrondkenmerken huishoudens armoedegrens

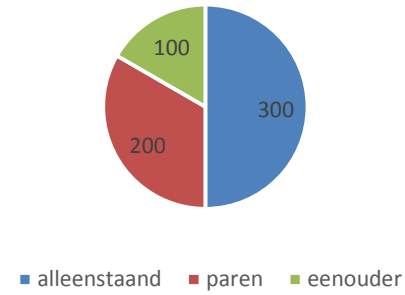
Een derde van de huishoudens op de armoedegrens, met een inkomen tot 101% van het sociaal minimum, heeft een migrantenachtergrond (figuur 1). Bij de migranten met een westerse achtergrond gaat het met name om Oost-Europeanen (Polen, Bulgaren). Onder de huishoudens met een niet-westerse achtergrond worden Nederlanders met een Turks/Marokkaans/Surinaamse

achtergrond verstaan en de nieuwe Nederlanders met een vluchtelingenachtergrond uit onder andere Syrië en Eritrea. De helft van de huishoudens is alleenstaand.

Figuur 1 Herkomst huishoudens

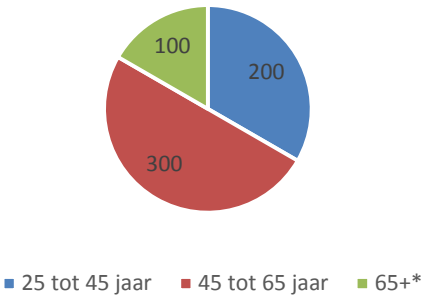

Figuur 2 Samenstelling huishoudens

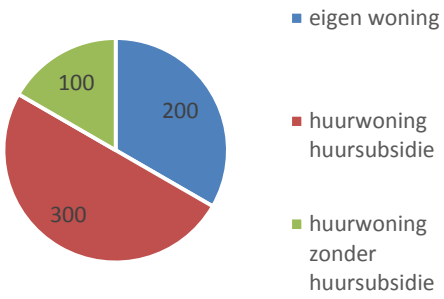

De helft van de huishoudens op de armoedegrens heeft een hoofdkostwinner in de leeftijd van 45-65 jaar. Opvallend is dat in tegenstelling tot landelijke trend er relatief veel inwoners boven de 65 jaar leeft van een inkomen onder de armoedegrens. Het merendeel van deze huishoudens woont in een huurwoning.

Figuur 3 Leeftijd hoofdkostwinner

Figuur 4 Woonsituatie huishoudens

*De cijfers zijn afgerond. Het daadwerkelijk aantal ouderen zal iets hoger liggen.
bron: CBS

Warmond meeste huishoudens onder/rond sociaal minimum

In de kern Warmond wonen de meeste huishoudens met een inkomen onder of rond het sociaal minimum. Het gaat om 5,1% van de huishoudens. Dit percentage is afgenomen sinds het jaar ervoor. Dat is in alle kernen het geval.

Tabel 4 Huishoudens onder of rond het sociaal minimum per kern

kern	% 2015	% 2014
Sassenheim	3,4	4,3
Voorhout	2,3	3,5
Warmond	5,1	6,6
Teylingen totaal	**3,2**	**4,3**

bron: CBS

Het gegeven dat Warmond hoger uitkomt dan de andere kernen is interessant genoeg om te blijven volgen. In de komende periode zullen we kijken of een 'wijkgerichte aanpak' opportuun lijkt.

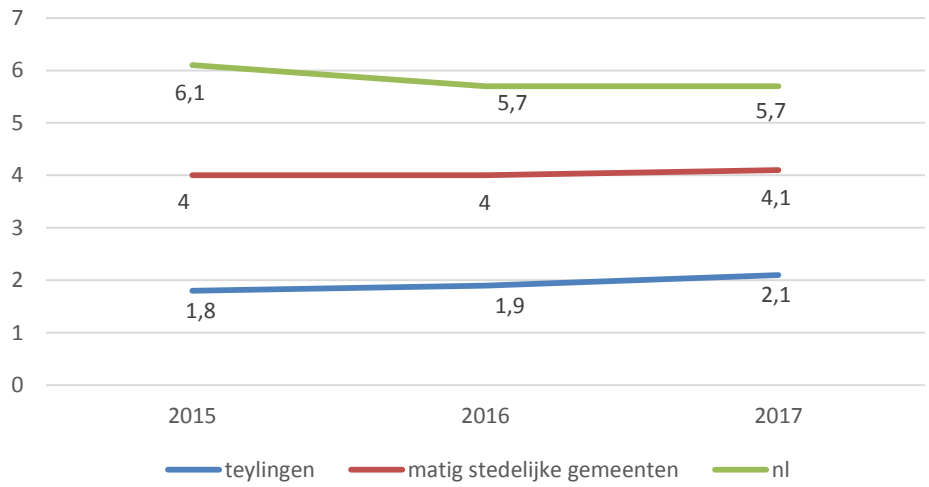
Meer huishoudens met een bijstandsuitkering

Het percentage huishoudens met een bijstandsuitkering is de afgelopen jaren toegenomen in Teylingen. Het gaat om een groei van 260 huishoudens in 2015 naar 320 in 2017. Dat komt grotendeels door een toename van het aantal statushouders. In de 320 huishoudens gaat het om circa 400 personen. Het percentage huishoudens met een bijstandsuitkering ligt nog steeds onder dat van andere matig stedelijke gemeenten en heel Nederland (figuur 5).

Chronisch zieken, gehandicapten en ouderen

Met de invoering van de Participatiewet is de categoriale inkomensvoorziening die chronisch zieken, gehandicapten en ouderen eerder ontvingen en naar eigen inzicht (vrij) konden besteden door de wetgever afgeschaft. Ouderen komen ook niet in aanmerking voor het Persoons Ondersteunend Budget (POB). Deze maatregelen zijn deels gecompenseerd door de uitgebreide dekking van de collectieve aanvullende ziektekostenverzekering en mogelijkheden binnen de bijzondere bijstand maar het is aannemelijk dat (een deel van deze) groep er afgelopen jaren financieel op achteruit is gegaan. Dit zal meegenomen worden in de armoedemonitor.

Figuur 5 Percentage huishoudens met een bijstandsuitkering

bron: waarstaatjegemeente.nl[19]

Het percentage kinderen in huishoudens met een bijstandsuitkering lag in 2015 op 2%. Dit gaat om circa 160 kinderen. Ter vergelijking met andere matig stedelijke gemeenten was dat 4,4% en in heel Nederland 6,6%.

[19] Gemeenten met dezelfde mate van stedelijkheid zijn vaak beter met elkaar te vergelijken dan bijvoorbeeld gemeenten die geografisch tot dezelfde regio behoren. Teylingen wordt door het CBS getypeerd als een matig stedelijke gemeente. Dit heeft te maken met het aantal adressen binnen een bepaalde straal (1000-1500 per km^2)

Teylingse risicogroepen

Maatschappelijke organisaties in Teylingen signaleren dat vooral de volgende groepen de afgelopen jaren het financieel zwaar hebben gehad[20]:

- alleenstaanden en jongeren onder de 27 jaar;
- mensen met een langdurig laag inkomen net boven 120% van het sociaal minimum die niet in aanmerking komen voor minimaregelingen (zogenaamde werkende armen);
- mensen die langdurig een uitkering krijgen;
- voordeurdelers;
- werklozen;
- statushouders;
- zzp-ers en eenmanszaken.

Daarnaast ontvangen we recentelijk meer signalen over:

- Ouderen met alleen een AOW-uitkering met een klein pensioen of pensioengat.
  Steeds hogere vaste lasten en (eigen bijdragen) voor zorgkosten spelen hier vaak een rol. Een goed beeld over de omvang van deze groep is er nog niet. Deze groep is vaak gewend om van weinig rond te komen en klaagt niet snel. Daarnaast speelt schaamte over het hebben van financiële problemen vooral bij deze generatie nog vaak een grote rol.

In de nabije toekomst verwachten maatschappelijke organisaties vooral problemen bij:

- Jongeren met een lage opleiding die moeite hebben om een baan te vinden en jongeren die zelfstandig gaan wonen. Deze jongeren moeten vaak noodgedwongen in de vrije sector huren (zonder huurtoeslag), omdat ze nog niet lang genoeg op de wachtlijst voor een sociale huurwoning staan.
- Mensen die door de aantrekkende economie uit de financiële problemen zijn gekomen, maar kwetsbaar blijven voor tegenslagen. Vaak gaat het om mensen met flexcontracten, die weer ontslagen kunnen worden. Hun financiële buffers zijn nog niet groot genoeg om financiële tegenslagen op te kunnen vangen.
- Mensen die als gevolg van digitalisering of robotisering hun baan kwijtraken.

[20] Gemeente Teylingen. Armoedebeleid gemeente Teylingen 2017. Teylingen: Gemeente Teylingen, 2017a (niet vastgestelde beleidsnota).

3. Visie op armoedebeleid Teylingen

3.1. Visie

Teylingen wil armoede en sociale uitsluiting onder haar inwoners voorkomen en bestrijden. Wij zullen de noodzakelijke voorwaarden scheppen voor een beter toekomstperspectief voor al onze inwoners met betrekking tot:

- volwaardige maatschappelijke participatie
- het hebben van een voldoende besteedbaar inkomen

Deze benadering is breder dan alleen het treffen van voorzieningen en het verstrekken van uitkeringen en toeslagen. We willen als lokale overheid onze inwoners ondersteunen waar nodig en versterken waar mogelijk om te voorkomen dat zij onder de armoedegrens terecht komen.

3.2. Beleidsuitgangspunten

Wij willen zorgen dat inwoners uit Teylingen voldoende inkomen hebben om te voorzien in hun basisbehoeften en niet (financieel) belemmerd worden om deel te nemen aan het maatschappelijk leven. De volgende uitgangspunten vormen hiervoor de basis.

Laagdrempelige en integrale toegang

We willen dat inwoners en professionals snel en gemakkelijk de weg naar hulp en ondersteuning weten te vinden. Het moet duidelijk zijn waar ze terecht kunnen met vragen op het gebied van jeugd, hulp en ondersteuning, werk en inkomen, schuldhulpverlening, zorg en wonen. Met de oprichting van de sociale teams in 2016 en de integratie van het zorgloket in de lokale teams per april 2018 is er een 'loket' waar inwoners met al hun vragen terecht kunnen. Zo hebben we een laagdrempelige toegang gerealiseerd, dichtbij de inwoner. De sociale teams kijken vanuit een integrale benadering naar de verschillende problemen die samenhangen met de armoede- en schuldenproblematiek en bieden ondersteuning waar nodig en gewenst.

Brede focus met aandacht voor speciale doelgroepen

Het armoedebeleid is gericht op iedere inwoner die van een inkomen leeft van onder, op of net boven de armoedegrens. Het besteedbaar inkomen om minimaal in de vaste lasten te voorzien is daarin leidend. Daarnaast is er extra aandacht voor doelgroepen die (langdurig) in armoede (dreigen te) verkeren en voor kinderen. Onze ambitie is dat alle kinderen hun talenten kunnen ontwikkelen en volwaardig kunnen meedoen aan de samenleving. Opgroeien in een arm gezin mag geen beperking zijn om mee te kunnen doen aan school, sport en cultuur.

Eigen kracht centraal, zelfredzaamheid stimuleren

In onze aanpak staat het stimuleren en versterken van de zelfredzaamheid van inwoners centraal. We gaan uit van de eigen kracht van de inwoner en zijn of haar sociale netwerk. We willen het liefst dat mensen met een duwtje in de rug weer de weg naar financiële zelfstandigheid kunnen vinden. Daarbij zijn we ook realistisch; we weten dat niet iedereen op eigen kracht kan deelnemen aan de samenleving. Voor kwetsbare inwoners zorgen wij dat ondersteuning beschikbaar is.

Maatwerk en menselijke maat centraal

Het ondersteunen van mensen in armoede vraagt maatwerk. Wij werken met de 'omgekeerde toets' waar niet uitgegaan wordt van de regels maar van 'doen wat nodig is'. De ondersteuningsbehoefte van de inwoner staat daarin centraal. Door de nieuwe inzichten over de invloed van stress die met (langdurige) armoede en schuldenproblematiek gepaard gaan, wordt gebruik gemaakt van (elementen van) de methodiek 'Mobility Mentoring'[21]. Maar bovenal van gezond verstand.

[21] De aanpak Mobility Mentoring combineert het onderwerp armoede met de laatste inzichten vanuit de hersenwetenschap. Centraal in deze benadering staat het wegnemen van stress en het begrip voor het feit dat mensen in armoede niet altijd de meest verstandige keuzes maken.

4. Aanpak

4.1. Wat doen we al?

In 2017 is er een inventarisatie gemaakt van de instrumenten en maatregelen die Teylingen voor armoedebestrijding bestaan. De conclusie was dat er met de circa 20 'instrumenten' al een hoop gebeurt. De maatregelen lopen langs zes sporen die elkaar overlappen en versterken. Hieronder staan de zes sporen benoemd.

Preventie en vroegsignalering
- Vindplaatsgericht werken
- Taalhuis
- Beweegprogramma voor Minima: Lekker in je lijf
- Voor- en vroegschoolse educatie
- Informatie over mogelijkheden inkomensondersteuning

Aandacht voor schulden
- Thuisadministratie
- Budgetinformatiepunt
- Noodfonds
- Fonds voorkomen huisuitzettingen (vanaf 2018)
- Schulddienstverlening

Materiële ondersteuning en maatschappelijke activering
- Sport- en cultuurregeling
- Kwijtschelding gemeentelijke belastingen
- Kleding- en Voedselbank
- Kinderopvangtoeslag

Werk en inkomen
- Bijstandsuitkering op grond van de Participatiewet
- Re-integratie
- Persoons ondersteunend budget (Pob)
- Inspanningspremie
- Individuele bijzondere bijstand
- Collectieve aanvullende zorgverkering

Onderwijs
- Onderwijs als basis
- Signaleringsfunctie onderwijs
- Aansluiting op de arbeidsmarkt

Stimuleren Maatschappelijke Initiatieven
- Noodfondsen

In bijlage 1 zijn de maatregelen nader uitgewerkt. De belangrijkste financiële instrumenten zijn de regelingen die door de ISD Bollenstreek worden uitgevoerd.

Met de oprichting van de sociale teams in 2016, de inzet van de coördinator schuldhulpverlening per 2018 en de pilot Village-deal[22] in Voorhout zijn er belangrijke stappen gezet om (nog) betere ondersteuning te bieden aan inwoners waar armoede en schuldenproblematiek speelt of problematiek die kan leiden tot armoede.

4.2. Wat gaan we nog meer doen?

Hieronder staat een overzicht over hoe de instrumenten worden ingezet, welke instrumenten er nog meer zijn en welke nieuwe maatregelen we nemen. Deze worden uitgewerkt in de volgende hoofdstukken. Ze zijn aanvullend op de reeds bestaande maatregelen.

Preventie en vroegsignalering	•Stimuleren gebruik bestaande maatregelen •Verbeteren financiering leerlingenvervoer •Verbeteren inburgering statushouders
Aandacht voor schulden	•Uitvoeren maatregelen uit het beleidsplan schuldhulp •Voorkomen van afhankelijkheid Voedselbank statushouders
Materiële ondersteuning en maatschappelijke activering	•Invoeren kindpakket, waaronder aansluiten bij Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds en bij Stichting Leergeld •Stimuleren participatie sport en cultuur
Werk en inkomen	•Inzetten op werkende armen •Anayseren effectiviteit minimaregelingen
Onderwijs	•Inzetten op laaggeletterdheid •Inzetten op onderwijs en versterking jongeren
Stimuleren maatschappelijke initiatieven	•Maatschappelijke partners en inwoners betrekken •Instellen subsidiebudget •Samenwerking noodfondsen stimuleren

Belangrijke elementen uit de aanpak zijn preventie en vroegsignalering en focus op kinderen.

[22] De Village Deal is een deal tussen het college van B&W en de gemeenteraad om te experimenteren met een vernieuwend en integraler ondersteuningsaanbod aan bewoners met een complexe of meervoudige hulpvraag. Het doel van de Village Deals is het stimuleren van integrale en vernieuwende aanpakken binnen het sociaal domein en de lessen in dit leerproces te delen met andere gemeenten.

Zoals aangegeven zijn deze maatregelen een startpunt. Op basis van signalen vanuit inwoners en maatschappelijke partners kan, indien nodig, tussentijds ingespeeld worden op de actuele situatie.

5. Stimuleren gebruik bestaande regelingen

5.1. Wat willen we bereiken?

Alle inwoners van Teylingen zijn op de hoogte en maken gebruik van de landelijke en lokale inkomensondersteunende maatregelen.

Een deel van de huishoudens komt uit onder de armoedegrens omdat zij geen gebruik maken van de landelijke en lokale inkomensondersteunende maatregelen die voor minima beschikbaar zijn. Oorzaken daarvan zijn:

- de onbekendheid van met name gemeentelijke regelingen;
- de vaak ingewikkelde administratie die hier mee gemoeid is;
- de voorwaarden voor toekenning die problematisch kunnen zijn voor mensen in armoede of schulden (zoals toekenning na gemaakte kosten) of correctie achteraf (huurtoeslag, zorgtoeslag).

Het niet-gebruik van gemeentelijke regelingen voor kinderen werd in 2011 geschat op 47%, het niet gebruik van zorg en huurtoeslag lag op 17-18%, het niet-gebruik van langdurigheidstoeslag[23] bedroeg 60%[24]. Vooral bij werkende armen zijn de regelingen onbekend of bij statushouders nadat de begeleiding door Vluchtelingenwerk ophoudt.

5.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Vereenvoudigen van aanvraagprocedures
  Hierdoor wordt de drempel lager om inkomensondersteunende voorzieningen aan te vragen en zal het gebruik toenemen. Middelen die hiervoor worden ingezet zijn de website 'Bereken uw recht'[25], een brede aanvraag minimaregelingen, een voorzieningencheck bij intake, het jaarlijkse heronderzoek en bij beëindiging van bijstandsuitkering. Ook zullen waar mogelijk minder bewijsstukken worden gevraagd bij aanvraag van minimaregelingen.

- Verbeteren communicatie
  De afdeling communicatie stelt een plan op in overleg met de ISD Bollenstreek. Doel is ervoor te zorgen dat alle informatie die van belang is voor inwoners met een laag inkomen en schulden op een toegankelijke manier beschikbaar is. Het gaat er hierbij om dat inwoners weten welke organisaties in de gemeente hen praktisch kunnen ondersteunen en op welke (formele en informele) inkomensondersteunende voorzieningen zij mogelijk aanspraak kunnen maken.

  Andere maatregelen zijn het opzetten van een papierwinkel en afspraken over gemeentelijke belastingen. Deze maken onderdeel uit van de beleidsnota Integrale Schuldhulpverlening en worden uitgewerkt in hoofdstuk 8.

---

[23] Deze toeslag is in 2015 vervangen door het Persoonsondersteunend budget (Pob) en de Inspanningspremie.
[24] SEO Economisch Onderzoek. Niet gebruik Inkomensondersteunende Maatregelen. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek, juni 2011.
[25] Dit is een website van het Nibud en Stimulanz waar na invullen van de samenstelling huishouden en inkomensgegevens wordt aangegeven voor welke toeslagen de inwoner in aanmerking komt.

5.3. Wat kost het?

Voor het verbeteren van de communicatie wordt in 2018 € 5.000 ingezet. We trekken hierin op met schuldhulpverlening.

6. Verbeteren financiering leerlingenvervoer

6.1. Wat willen we bereiken

Minima met recht op een ov-vergoeding in het leerlingenvervoer hoeven dit niet eerst voor te schieten en komen zo niet meer in de financiële problemen.

Als een kind niet zelfstandig naar school kan bekostigt de gemeente Teylingen het leerlingenvervoer. Dit geldt voor leerlingen voor wie de dichtstbijzijnde toegankelijke school op grotere afstand van de woning ligt dan 6 kilometer, en voor leerlingen die bijvoorbeeld te maken met een ziekte, handicap of gedragsproblemen. Uitgangspunt is dat in dat geval de kosten van openbaar vervoer worden vergoed. Begeleiding van een leerling, aangepast vervoer of eigen vervoer kan wegens bijzondere omstandigheden worden toegestaan. Vergoeding voor de begeleiding geldt voor kinderen in het basisonderwijs die met het openbaar vervoer reizen en voor kinderen waarvoor een deskundigenverklaring wordt overlegd. De reiskosten voor dit leerlingenvervoer moeten de ouders eerst voorschieten en kunnen zij achteraf declareren.

Voor ouders/verzorgers met een laag inkomen kan het voorschieten van de vergoeding van de kosten voor het leerlingenvervoer een groot probleem zijn. Eén van de doelgroepen die we daar reeds in beeld hebben zijn statushouders.

De kinderen van statushouders die zich recent hebben gevestigd in Teylingen kunnen doorgaans niet direct instromen in het reguliere basis- of voortgezet onderwijs omdat zij de Nederlandse taal nog niet voldoende machtig zijn. De kinderen volgen daarom taalonderwijs in Katwijk en Noordwijkerhout. Deze leerlingen komen veelal in aanmerking voor bijdragen in de reiskosten van en naar school vanuit de regeling 'leerlingenvervoer'. Dit betreft een vergoeding van de kosten voor openbaar vervoer. De kosten worden op declaratiebasis vergoed, dat betekent dat statushouders met meerdere kinderen bedragen moeten voorschieten rond de 300 à 400 euro per maand. Dit brengt veel gezinnen in de financiële problemen/schulden, aangezien zij vaak afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Dit biedt geen ruimte om dit soort bedragen voor te schieten en de mensen zijn nog te kort in Nederland om reserves/spaargeld op te hebben gebouwd.

Wanneer leerlingenvervoer aan kinderen van statushouders niet wordt toegekend, omdat zij daar volgens de verordening geen recht op hebben, komen de kosten van het busvervoer voor eigen rekening van de statushouder. Fietsen naar school is echter voor deze groep nog geen alternatief. Er zijn geen fietsen in het gezin en zowel ouders als kinderen kunnen vaak niet (veilig) fietsen. Ook deze ouders komen door de reiskosten van hun kinderen in de financiële problemen c.q. schulden.

6.2. Hoe willen we dit bereiken?

- We willen inzetten op het voorschieten van de reiskosten voor alle kinderen die vallen onder de regeling "leerlingenvervoer". Door niet meer te werken met een declaratie achteraf, helpt deze maatregel om schuldenproblematiek bij inwoners met een (te) laag inkomen te voorkomen.

- Onderzoeken of we voor statushouders een uitzondering kunnen maken door hen een vorm van vervoersvergoeding toe te kennen. Indien nodig passen we hier 'omgekeerde toets' toe (doen wat nodig is).

Het mogelijk maken van bovengenoemde voorstellen vraagt nog om een technische uitwerking. Er volgt in 2018 een voorstel waarin deze maatregelen verder worden uitgewerkt.

6.3. Wat kost het?

Er zijn naar verwachting geen additionele financiële middelen nodig.

De kosten voor het voorschieten van de reiskosten voor kinderen die in aanmerking komen voor leerlingenvervoer, kunnen worden gedekt uit het beschikbaar budget voor leerlingenvervoer.

Indien er extra kosten voor de kinderen van statushouders worden gemaakt, kan dit worden gedekt uit de extra rijksmiddelen voor integratie en partipatie statushouders.

7. Verbeteren inburgering statushouders

7.1. Wat willen we bereiken?

Verbeteren inburgeringsniveau en verkorten van de tijd die statushouders nodig hebben voor de inburgering.

Statushouders hebben op dit moment drie jaar de tijd om in te burgeren. Wij ontvangen nog steeds slechte signalen over het aanbod van de taalaanbieders; de indruk bestaat dat het niveau van de inburgering zoals deze tegenwoordig wordt afgenomen flink is gedaald t.o.v. het niveau toen de gemeente nog verantwoordelijk was voor de inburgering. Daarnaast hebben wij onvoldoende zicht of het inburgeringstraject wel voldoende aansluit op het niveau van de inburgeraar. Dit kan betekenen dat de talenten van de statushouders onvoldoende worden benut. Dit werkt voor de statushouder demotiverend maar leidt ook tot een lager niveau en dus minder kansen op betaald werk en duurzame uitstroom uit de uitkering.

7.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Inzetten van trajectbegeleiding van statushouders.

  Wij gaan zorgen dat statushouders worden begeleid bij het kiezen van hun inburgeringstraject. Centrale vraag is of de cursus voldoende is afgestemd aan hun startniveau en hun leerbaarheid. Daarnaast willen wij hun resultaten monitoren en zorgen dat zij sneller de inburgering afronden dan de drie jaar die zijn daarvoor hebben. Wij vragen de statushouder hiervoor om toestemming. Op deze manier kunnen we ook de prestaties van de taalaanbieder beter monitoren. Statushouders kunnen zo ook sneller doorstromen naar (betaald) werk.

  Een plan hiervoor is in voor bereiding. Dit plan wordt t.z.t. aan de raad voorgelegd.

7.3. Wat kost het?

De jaarlijkse kosten zijn pm. Deze worden gedekt vanuit de extra rijksmiddelen voor integratie en participatie statushouders.

8. Uitvoeren maatregelen nota schuldhulpverlening

8.1. Wat willen we bereiken?

In 2017 is de beleidsnota Integrale Schuldhulpverlening, een ketenaanpak van preventie tot nazorg 2017-2021 door de raad aangenomen. In deze beleidsnota zijn de volgende ambities geformuleerd:

- *Meer mensen vinden de weg naar schuldhulpverlening.*
- *In een vroeg stadium bereiken van inwoners met schulden die (nog) niet aankloppen voor hulp.*
- *Terugbrengen van het uitvalspercentage van inwoners in een schulddienstverleningstraject bij de ISD Bollenstreek van 10% naar maximaal 5%.*
- *Voorkomen van herhaling van schulden.*

8.2. Hoe willen we dit bereiken?

In de beleidsnota Integrale Schuldhulpverlening zijn de volgende maatregelen geformuleerd. Deze noemen we kort.

- Verbeteren en uitbreiden van de communicatie en gebruik maken van promotiemateriaal zodat inwoners de weg weten te vinden naar schuldhulpverlening.
- Inzetten van Vroeg Eropaf[26] om de groep die we nu niet in beeld hebben te bereiken.
- Terugdringen uitval door ook tijdens een traject meer begeleiding op maat te bieden. Als instrument hiervoor gaan we Mobility Mentoring inzetten.
- Meer aandacht besteden aan nazorg (via vrijwilligers en trainingen) om herhaling te voorkomen.

Drie maatregelen uit het beleidsplan schuldhulpverlening die direct verband houden met dit armoedebeleid lichten we hieronder uit.

- Opzetten papierwinkel
  Bij de papierwinkel kan men terecht met vragen over geld, regelingen, schulden. Medewerkers van de papierwinkel bieden uitleg van moeilijke brieven, bieden hulp bij het invullen van (digitale) formulieren en geven tips en ondersteuning bij het uitzoeken en sorteren van posten administratie. Momenteel wordt onderzocht waar de Papierwinkel opgezet kan worden en wie daarbij betrokken worden. Hierbij kan gedacht worden aan vrijwilligers, consulenten schulddienstverlening en sociaal raadslieden. Er wordt gekeken naar de praktijkvoorbeelden uit andere gemeenten. Hiermee is al een start gemaakt door Welzijn Teylingen en Vluchtelingenwerk.

- Afspraken over gemeentelijke belastingen
  De heffing van gemeentelijke belastingen wordt uitgevoerd door de Belastingsamenwerking Bollenstreek in de gemeente Noordwijk. De projectleider schuldhulpverlening zal met gemeente Noordwijk en ISD Bollenstreek contact opnemen om te bezien of er mogelijkheden zijn voor automatische kwijtscheldingen bij een Participatiewet-uitkering of als er een beroep wordt

[26] Vroeg Eropaf is een instrument voor vroegsignalisering. Er worden afspraken gemaakt met dataleveranciers, zoals energiebedrijven, zorgverzekeraars, woningcorporaties en gemeentelijke belastingen om in een vroeg stadium signalen over betaalachterstanden te delen opdat er snel hulp geboden kan worden.

gedaan op minimaregelingen. Bij achterstanden kan er een signaal worden gegeven om ondersteuning op te starten in plaats van een incassoprocedure. Hierover worden afspraken gemaakt.

- Geven van financiële voorlichting op scholen. Er zijn verschillende lespakketten, bijvoorbeeld van het Nibud, die gebruikt kunnen worden om lessen te verzorgen op middelbare scholen of op het MBO. Vanuit de gemeente spreken wij met basisscholen en middelbare scholen om het onderwerp 'omgaan met geld' te integreren in bestaande lespakketten.

8.3. Wat kost het?

De kosten worden gedekt uit het budget schuldhulpverlening.

9. Voorkomen van afhankelijkheid Voedselbank statushouders

9.1. Wat willen we bereiken?

Voorkomen dat statushouders door vertragingen van toekenningen van toeslagen door de Belastingdienst zich in de schulden moeten steken en/of afhankelijk worden van de Voedselbank.

Statushouders moeten nog steeds veel te lang wachten op toeslagen, zoals huur- en zorgtoeslag. Dit komt omdat deze groep nieuw in Nederland is en de belastingdienst dan soms extra controles uitvoert. Dit speelt met name bij het arriveren van de nareizigers oftewel bij gezinshereniging.

De consequentie is dat de statushouders en hun net gearriveerde gezinnen (in het geval van gezinshereniging) voor een periode met minder geld moeten rondkomen. In een aantal gevallen betekent dit dat zij al vroeg bij hun komst in Nederland schulden maken, zonder dat dit hun eigen fout is, of naar de Voedselbank moeten.

9.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Verstrekken van een voorschot.
  Wij maken afspraken met de ISD Bollenstreek dat zij in deze situaties een voorschot verstrekken. Wanneer de toeslagen met terugwerkende kracht alsnog worden ontvangen, betalen de statushouders dit terug. Met woningcorporaties maken we de afspraak dat zij een betalingsregeling treffen in afwachting van de te ontvangen huurtoeslag.

9.3. Wat kost het?

Er zijn geen additionele financiële middelen nodig. Het is een kwestie van anders omgaan met de situatie.

10. Invoeren kindpakket

10.1. Wat willen we bereiken?

Alle kinderen en jongeren uit gezinnen tot 130% van het sociaal minimum kunnen sociaal participeren.

Teylingen volgt de aanbevelingen van de SER/Kinderombudsman aan gemeenten om speciale voorzieningen voor kinderen in huishoudens met een inkomen tot minimaal 120% van het sociaal minimum te realiseren. Zo'n pakket kan bestaan uit de absoluut noodzakelijke behoeften aangevuld met vouchers voor basisbenodigdheden als winter-/zomerkleren, lessen voor basiszwemdiploma, bibliotheekpas, wekelijkse deelname aan sport of ontspanning en toegang tot het openbaar vervoer. Op basis van de aanbevelingen heeft voormalig staatssecretaris Klijnsma extra middelen beschikbaar gesteld aan gemeenten opdat alle kinderen die het nodig hebben de noodzakelijke spullen krijgen om mee te kunnen doen. De doelgroep van deze gelden zijn kinderen van 0 tot 18 jaar. De voorzieningen moeten in natura worden verstrekt. Zij heeft daarbij het advies gegeven samen te werken met stichtingen als Stichting Leergeld en het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds.

10.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Ophogen bijdragen voor sport en cultuur voor kinderen tot 130% van het sociale minimum naar het niveau van het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds én aansluiten bij het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds Zuid-Holland.

  Teylingen heeft een sport- en cultuurregeling belegd bij Welzijn Teylingen. De maximale bijdrage is op dit moment € 70 voor volwassen en kinderen met een inkomen tot 130%. Met deze regeling worden de laagste inkomens echter niet bereikt[27]. Per december 2017 maakten 137 aanvragers gebruik van de sport- en cultuurregeling. Dit betrof 77 volwassenen (56%) en 60 kinderen (44%). In overleg met Welzijn Teylingen[28] willen wij net als in de omringende gemeenten Lisse en Hillegom aansluiten bij het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds. Dit fonds is er voor kinderen van 4 tot 18 jaar en hanteert een bedrag van € 225 voor sport. Ook de kosten voor het behalen van het diploma A worden vergoed. Voor cultuur hanteert het Jeugdcultuurfonds een bedrag van € 450.

  Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds
  Per 1 januari 2017 zijn het Jeugdcultuurfonds en het Jeugdsportfonds gefuseerd tot de Stichting Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds Nederland. De stichting wil dat ook kinderen uit gezinnen waar weinig geld is kunnen sporten en lessen op kunst en cultuurgebied kunnen volgen. Het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds maken het mogelijk dat kinderen tussen de 4 en 18 jaar uit financieel minder draagkrachtige gezinnen toch kunnen meedoen.

[27] Deze korting geldt voor verenigingen en organisaties waarvan de contributie hoger is dan € 80. Als de contributie lager is dan € 80, is de maximale korting 50%. Voor mensen rond de armoedegrens is er vaak onvoldoende geld om de eigen bijdrage c.q. het resterende contributiegeld zelf te betalen.
[28] Welzijn Teylingen zal de sport en cultuurregeling voor volwassenen (18+) blijven uitvoeren.

Aanvragen kunnen ouders invullen en overleggen aan zogenaamde intermediairs die de gegevens doornemen en digitaal opsturen naar het fonds. Dit kunnen medewerkers zijn van maatschappelijke organisaties, scholen, sportverenigingen, papierwinkel en andere vrijwilligers die hiervoor worden getraind. Bij goedkeuring van de aanvragen maken de fondsen het benodigde bedrag over aan de sportvereniging of aan de instelling voor cultuur.

- Vergoeding kosten voor schoolbenodigdheden en leermiddelen voor kinderen uit gezinnen die leven van een inkomen tot 130% van het sociaal minimum. Wij willen hierin samenwerken met Stichting Leergeld.

  De schoolbenodigdheden worden door Stichting Leergeld aangeboden middels een 'schoolspullenpas' of cheque. Dit is een pas of cheque met een bedrag dat kan worden besteed bij lokale ondernemers waarmee leerlingen schoolspullen kunnen kopen. De hoogte van het te besteden bedrag kan afhankelijk zijn van het leerjaar of van de artikelen waar behoefte aan bestaat. Daarnaast biedt Stichting Leergeld een leermiddelenregeling. Dit is een vergoeding voor de kosten van een (refurbished) computer of laptop[29]. De laptop is alleen voor leerlingen van het voortgezet onderwijs. Leergeld werkt zoveel mogelijk volgens het 'local voor local' principe. Dit betekent dat zij samenwerking zoekt met lokale ondernemers voor zowel de schoolspullenpas als de computers en laptops. De gemiddelde bijdrage per kind per jaar is circa € 207.

Stichting Leergeld
Stichting Leergeld is een vrijwilligersorganisatie met een professionele inslag die zich richt op schoolgaande kinderen uit gezinnen met minimale financiële middelen. Stichting Leergeld beoogt sociale uitsluiting te voorkomen, door ervoor te zorgen dat kinderen mee kunnen doen aan binnen- en buitenschoolse activiteiten. Hoewel de focus voornamelijk ligt op de leeftijdscategorie 4 tot 18 jaar, helpen zij in voorkomende gevallen ook ouders met kinderen tot 4 jaar.

De aanvragen voor Stichting Leergeld verlopen via bijvoorbeeld de site www.elkkinddoetmee.nl. Zowel ouders, verzorgers, voogden als hulporganisaties zoals Humanitas, Vluchtelingenwerk, Sociale teams, papierwinkel, Voedselbank en scholen, kunnen aanvragen indienen. Ook de lokale initiatieven worden door Stichting Leergeld betrokken. Naast professionals of vrijwilligers van bestaande organisaties werft Stichting Leergeld na de opstart vrijwilligers. Deze vrijwilligers gaan op huisbezoek om de hulpvragen helder te krijgen.

Met de keuze voor samenwerking met het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds en Stichting Leergeld volgen we de aanbevelingen van staatssecretaris Klijnsma om samen te werken met deze fondsen. De organisaties zijn al vele jaren actief in Nederland en hebben hun sporen inmiddels verdiend. We beogen een zo laag mogelijke drempel in te bouwen voor (ouders van) kinderen om een aanvraag in te dienen. Door het gebruik van intermediairs van professionals en vrijwilligers

[29] Refurbished is tweedehands materiaal dat helemaal opgeknapt is. Het refurbished materiaal voldoet aan de hedendaagse eisen en zijn nagenoeg de nieuwste generatie laptops die zijn overgenomen uit het bedrijfsleven.

van onder meer lokale maatschappelijke organisaties en scholen willen we de alertheid voor kinderen die opgroeien in armoede vergroten en verbreden. De intermediairs vormen daarmee een 'vindplaats' voor kinderen uit gezinnen met een laag inkomen die indien nodig ook weer kunnen doorverwijzen naar de sociale teams voor verdere ondersteuning. Daarnaast zijn de kosten voor de uitvoering van de fondsen lager dan als we de regelingen zouden blijven beleggen bij Welzijn Teylingen (sport- en cultuurregeling) of bij de ISD Bollenstreek (schoolbenodigdheden en leermiddelenregeling). Wanneer door grote bekendheid en succes de fondsen niet voldoende hebben aan de beschikbare middelen zal gekeken worden of er in aanvulling van de bijdrage van de gemeente er meer lokale fondswerving kan worden ingezet.

10.3. Wat kost het?

De jaarlijkse kosten bedragen € 85.000. Deze worden gedekt door de Klijnsma gelden.

De gemeente stelt jaarlijks € 45.000 ter beschikking aan het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds. Daarnaast wordt dit fonds ook ondersteund door andere partijen. Zo betaalt het Fonds 1818[30] (in ieder geval in 2018) het zwemdiploma A en draagt de Rabofoundation bij opstart van deze fondsen in Teylingen eenmalig € 5.000 bij. Vanaf 2019 wordt daarnaast een lokale sponsor aangetrokken. Dit kan een ondernemersvereniging zijn of een lokale serviceclub (zoals de Rotary of Lions).
Het is een bewuste keus van de fondsen om de financiering op deze manier te organiseren. Enerzijds kunnen meer kinderen gebruik maken van de regeling, anderzijds wordt het kunnen meedoen aan sport en cultuur een gezamenlijke verantwoordelijkheid van gemeente en samenleving. De uitvoeringskosten van het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds zijn € 42,35 per aanvraag.

De gemeente stelt jaarlijks € 40.000 ter beschikking aan Stichting Leergeld voor de regelingen voor schoolbenodigdheden en leermiddelen. Daarnaast ondersteunt Stichting Leergeld de kinderen uit Teylingen uit eigen middelen, bijvoorbeeld vanuit subsidie vanuit het Rijk. De verwachting is dat er circa 200 kinderen per jaar gebruik zullen gaan maken van de regeling. De uitvoeringskosten van Stichting Leergeld zijn circa € 22,50 per aanvraag[31].

Als Leergeld vanuit de intermediairs het verzoek krijgt tot het inrichten van een kinderkamer, een bureautje, of bijles dan kijkt zij of dit in samenwerking met het Kinderfonds of andere fondsen is te bekostigen. Dit zijn maatwerkbeslissingen waarbij Leergeld een bemiddelende rol heeft. Ook kan zij bemiddelen voor aanvragen bij Stichting Jarige Job. Deze stichting biedt (kosteloos) pakketten aan (ouders van) kinderen om verjaardagsfeestjes te kunnen vieren.

[30] Fonds 1818 is een vermogensfonds dat maatschappelijke projecten steunt in o.a. de Duin- en Bollenstreek. Het fonds geeft donaties aan stichtingen en verenigingen zonder winstoogmerk.
[31] Er wordt nog een keuze gemaakt voor Stichting Leergeld Zoetermeer e.o. of Stichting Leergeld Leiden.

11. Stimuleren participatie sport en cultuur

11.1. Wat willen we bereiken

- *Meer volwassenen kunnen meedoen aan sport- en cultuuractiviteiten*
- *Gezondheid versterken en stress verminderen van inwoners met een laag inkomen*

Bewegen heeft een grote preventieve functie op het gebied van gezondheid. Het kan onder andere helpen stress, depressieve klachten of obesitas te voorkomen of te verminderen. Het faciliteren en stimuleren van bewegen en sportbeoefening met het oog op de gezondheid is daarmee van groot belang, voor inwoners en de gemeente. Samen met anderen bewegen vergroot de sociale cohesie in de gemeente en draagt bij aan het collectieve belang. Gedacht kan worden aan het verminderen van eenzaamheid, vergroten van het sociale netwerk en actief burgerschap[32].

Teylingen heeft een sport- en cultuurregeling belegd bij Welzijn Teylingen. Met deze regeling kunnen inwoners korting krijgen op bijvoorbeeld zwemmen, zingen in een koor, voetballen, yoga, meditatieworkshop en bridgen. De maximale korting is € 70 voor volwassen en kinderen met een inkomen tot 130% van het sociaal minimum. De korting is aan te vragen voor alle sport- en cultuuractiviteiten, commercieel en niet-commercieel, zowel in Teylingen als daarbuiten.

Deze korting geldt voor verenigingen/organisaties waarvan de contributie hoger is dan € 80. Als de contributie lager is dan € 80, is de maximale korting 50%. Met deze regeling worden de inwoners met de laagste inkomens echter niet bereikt. Immers ook al kiest iemand voor een relatief goedkope activiteit voor sport en cultuur: er is altijd een eigen bijdrage vereist. Per december 2017 maakten 77 volwassenen gebruik van de sport- en cultuurregeling. De doelgroep is echter veel groter.

11.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Verhogen van de maximale korting voor de sport- en cultuurregeling.
  We verhogen de maximale korting voor de sport- en cultuurregeling van € 70 naar € 150. Daarnaast halen we de drempel van 50% eigen bijdrage weg bij contributies van onder € 80. Daardoor nemen we de belemmeringen weg om voor bepaalde activiteiten/verenigingen te kiezen.

11.3. Wat kost het?

De kosten bedragen € 35.000 per jaar. Deze kosten worden gedekt vanuit het budget sport- en cultuurregeling.

[32] Gemeente Teylingen. Nota Sport en bewegen 2018-2021. Teylingen: Gemeente Teylingen, november 2017c.

12. Inzetten op werkende armen

12.1. Wat willen we bereiken?

- *Werkgevers zijn zich ervan bewust dat er onder hun medewerkers mogelijk mensen met (dreigende) financiële problemen zijn. En dat zij als werkgever een rol kunnen spelen in de aanpak van die problemen.*
- *Werkende armen weten de weg te vinden in de gemeente richting ondersteuning op het gebied van armoede en schulden.*

Van de mensen die leven van een inkomen onder de armoedegrens leeft 60% van een uitkering en 40% werkt. Werk is een belangrijk middel, maar geeft niet de ultieme garantie om uit de armoede te komen. Dit hangt onder andere samen met het feit dat mensen deeltijd werken, ZZP-ers zijn of een flexibel arbeidscontract hebben (zoals nul-uren contracten). Daarnaast worden sommigen ingehuurd voor korte opdrachten en zo gauw een vast dienstverband in zicht komt worden zij vervangen door andere werknemers. Ook kan loonbeslag (als gevolg van schulden bij bijvoorbeeld de Belastingdienst) ervoor zorgen dat werknemers (tijdelijk) op een inkomen van 90% van het sociaal minimum uit komen. Daarnaast is een gedeelte van de doelgroep die onder de armoedegrens uitkomt arbeidsongeschikt of gepensioneerd. Voor deze laatste groepen is werk geen reële optie.

Het Servicepunt Werk (SPW) bemiddelt mensen in een bijstandsuitkering naar werk. Zij hebben een groot netwerk van werkgevers in de regio. Anno 2018 hebben zij meer banen te vervullen dan zij mensen in het bestand hebben om te bemiddelen richting werk. Het SPW kan daarom ook een rol spelen om werkende armen te ondersteunen. Als het SPW in contact komt met een huishouden, kan zij advies en begeleiding bieden aan alle gezinsleden over mogelijkheden om het gezinsinkomen te verhogen. Het gaat dan met name om adviseren of ondersteunen bij contractonderhandelingen (bijvoorbeeld uitbreiding aantal uren) bij werkgevers. Daarnaast kan het SPW ook kijken of zij in hun bestand mogelijk meer geschikte banen hebben, afgestemd op de persoonlijke situatie van de inwoner.

Het SPW is dé organisatie in de Bollenstreek die contact heeft met veel werkgevers. Daarom is zij de aangewezen organisatie om bij werkgevers het onderwerp armoede onder werkenden aan te kaarten en te wijzen op de ondersteuningsmogelijkheden vanuit de gemeente. Met name werknemers die loonbeslag hebben (bijvoorbeeld door schulden van de Belastingdienst) kunnen onder de armoedegrens uitkomen[33]. Dit kan werknemers veel stress opleveren. Daarnaast kunnen deze werknemers tegen praktische problemen oplopen waar hun werkgever ook last van kan hebben (bijvoorbeeld rond kosten vervoer van en naar werk).

12.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Voorlichting geven door het Servicepunt Werk aan de sociale teams in Teylingen om de mogelijkheden die zij hebben om inwoners vergelijkbaar aan de formule ‘één gezin, één plan’ te ondersteunen. Zij richt zich hierbij op werkende armen.

[33]. Beslagvrije voet is dat deel dat bij loonbeslag moet worden vrijgelaten om de vaste lasten te betalen. Het inkomen boven de wettelijk vastgestelde beslagvrije voet wordt direct aan de deurwaarder overgemaakt om de schuld af te lossen. De beslagvrije voet is 90% van het sociale minimum.

- Uitvoeren van een pilot ‘werkende armen’. In 2018 zal bij wijze van pilot het SPW ééns in de twee maanden aansluiten op de vergaderingen van de sociale teams. Zo raken zij op de hoogte van welke gezinnen/werkende armen mogelijk door hen begeleid kunnen worden. Ook bij de ISD Bollenstreek wordt deze pilot onder de aandacht gebracht, zodat zij ook gezinnen aan kunnen dragen.
  In het eerste jaar zal het SPW 10 gezinnen adviseren en begeleiden richting werk om het gezinsinkomen daarmee te stabiliseren c.q. te verhogen (inkomensoptimalisatie). In fase 1 gaat het om het in kaart brengen welke vaardigheden, talenten en wensen gezinsleden hebben. Zo wordt de ‘verdiencapaciteit’ in kaart gebracht en kan SPW adviseren hoe deze beter benut kan worden. In fase 2 zal het SPW de leden van het gezin daadwerkelijk begeleiden richting werk. De huishoudens die meedoen, doen dit op vrijwillige basis. Zo kan ook een gezinslid van 15 jaar geholpen worden aan een bijbaan in (bijvoorbeeld) een supermarkt.

- Informeren en activeren van werkgevers via het SPW om werknemers attent te maken om lokale inkomensondersteunende maatregelen of regelingen rondom schulddienstverlening. Dit is vooral belangrijk bij werknemers die een loonbeslag hebben en daardoor (mogelijk) onder de armoedegrens uit komen.

12.3. Wat kost het?

In 2019 zijn de kosten € 8.000. Dit is het bedrag voor 1 jaar in de pilotperiode. Na evaluatie van de pilot wordt aan de raad voorgelegd of we met dit initiatief willen verder gaan en welke middelen daarvoor kunnen worden ingezet.

13. Analyseren effectiviteit minimaregelingen

13.1. Wat willen we bereiken?

De minimaregelingen die de gemeente tot haar beschikking heeft, zorgen ervoor dat geen inwoner van Teylingen onder de armoedegrens uitkomt.

Er is op dit moment onvoldoende inzicht in hoeverre de bestaande minimaregelingen in Teylingen voldoende zijn om mensen in armoede te ondersteunen. Uit de minima-effectrapportages van andere gemeenten en uit het CBS Armoederapport 2017 blijkt dat huishoudens met een laag inkomen tekort komen. Dat geldt met name voor gezinnen die meer dan 4 jaar in armoede leven, alleenstaanden, alleenstaande ouders en meerpersoonshuishoudens met kinderen. Alleenstaanden van 65 jaar of ouder komen er nog het beste vanaf.
Ter illustratie, een meerpersoonshuishouden met twee kinderen (in Houten, een gemeente van vergelijkbare grootte als Teylingen) houdt 22 euro per maand over voor sociale uitgaven. Daar moeten onder meer kosten voor bezoek krijgen/ontvangen, vervoer, vakantie, zakgeld en contributies van betaald worden. In diverse andere gemeenten komen deze huishoudens al tekort voor de basisuitgaven.

De gemeente Teylingen wil graag weten welke huishoudens (minder) goed profiteren van de minimaregelingen. Een andere belangrijke vraag is of het huidig armoedebeleid activerend genoeg is. En daarmee samenhangend of de verhoging van de inkomensgrens voor diverse regelingen (zoals bijzondere bijstand) een effectief middel is.

13.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Uitvoeren onderzoek. Wij laten een onderzoek uitvoeren, zoals een minima-effectrapportage of armoede-index door het Nibud of KWIZ. Dit doen wij (bij voorkeur) samen met de andere HLT-gemeenten om zo de kosten te dekken. Onderzocht wordt:
  - wat de omvang van de doelgroep van het minimabeleid is (huishoudens met een % van het wettelijk sociaal minimum;
  - hoe groot de bestedingsruimte van deze huishoudens is en wat het effect van lokale regelingen op die bestedingsruimte is;
  - wat de gevolgen zijn van het ophogen van inkomensgrenzen voor regelingen zoals de bijzondere bijstand voor deze huishoudens;
  - eventueel wat het (niet) bereik van inkomensondersteunende maatregelen is;
  - in dit onderzoek gaat extra aandacht uit naar de situatie van ouderen en arbeidsongeschikten.

Op basis van de uitkomsten en de aanbevelingen van dit onderzoek wordt gekeken of er een noodzaak bestaat om het minima- en armoedebeleid te herijken of intensiveren.

13.3. Wat kost het?

De totale kosten bedragen in 2018 € 20.000. Daarvan is € 10.000 voor het uitvoeren van het onderzoek. Ook is € 10.000 gereserveerd voor ouderen. De inzet van deze gelden wordt bepaald als de resultaten van het onderzoek bekend zijn.

Als uit het onderzoek komt dat bepaalde groepen structureel onder de armoedegrens komen of er geen budget is voor sociale participatie, volgt mogelijk een raadsvoorstel voor uitbreiding van de minimaregelingen.

14. Inzetten op laaggeletterdheid

14.1. Wat willen we bereiken?

Laaggeletterden worden herkend en op een adequate manier gemotiveerd hun taal, reken en/of computervaardigheden te verbeteren. Daarnaast houdt de gemeente rekening met laaggeletterdheid door informatie laagdrempelig en op een begrijpelijk niveau aan te bieden.

Taal, rekenen en computervaardigheden zijn nodig om mee te doen in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Voor laaggeletterden is dat een grote uitdaging. Mensen die laaggeletterd zijn, lopen tegen veel problemen aan. Denk aan het schrijven van een sollicitatiebrief, omgaan met de computer of geldzaken regelen. Ook hebben zij moeite met het voorlezen aan hun kind. Dat kan ervoor zorgen dat hun kinderen ook problemen met lezen en schrijven krijgen.

De schatting is dat er circa 2000 à 3000 laaggeletterden in Teylingen wonen. Circa 43% van de laaggeletterden is werkloos of inactief. Naast een taalachterstand is er vaak sprake van gebrekkige computer- en rekenvaardigheden. Ook veel digitale informatie en correspondentie is ontoegankelijk[34]. Via het Taalhuis en formele taalaanbieders zijn er mogelijkheden laaggeletterdheid aan te pakken. Het is echter lastig laaggeletterden te bereiken. Enerzijds omdat we gewend zijn mensen met teksten te informeren, anderzijds omdat laaggeletterdheid met schaamte omgeven wordt. Om het probleem aan te pakken is het belangrijk laaggeletterdheid te herkennen en laaggeletterden goed door te verwijzen.

Risicofactoren die samenhangen met laaggeletterdheid

Op plekken waar deze risicofactoren samenkomen, is het te verwachten dat er meer laaggeletterden wonen en dus te bereiken zijn.

1. Opleidingsniveau: Bij mensen met een laag opleidingsniveau komt laaggeletterdheid veel vaker voor dan bij mensen met een hoog opleidingsniveau.

2. Leeftijd: laaggeletterdheid komt vaker voor bij ouderen. Dit komt door verlies van vaardigheden en door beperktere scholing op jonge leeftijd. 3. Soort opleiding: laaggeletterdheid komt veel vaker voor bij mensen met een beroepsopleiding (bijvoorbeeld mbo) dan bij mensen met een algemene opleiding (bijvoorbeeld havo/vwo).

4. Arbeidsmarktstatus: laaggeletterdheid komt vaker voor bij mensen die geen werk hebben. Bij studenten en fulltime werkenden komt laaggeletterdheid minder vaak voor.

5. Beroep: laaggeletterdheid komt vaker voor bij mensen die een beroep hebben met een lage sociale status, zoals ongeschoold werk of fabrieksarbeid.

6. Migratiestatus: bij allochtonen komt vooral bij de 1e generatie laaggeletterdheid veel voor. Een andere risicogroep zijn allochtone jongeren in de 2e of 3e generatie.

[34] Stichting Lezen en Schrijven. Regionale spreiding van laaggeletterdheid in Nederland. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven, 2016

14.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Informeren van maatschappelijke partners over het herkennen van laaggeletterdheid en kunnen doorverwijzen naar de geëigende instellingen (Taalhuizen en IVIO[35]).

- Screenen van het gemeentelijk informatieaanbod op het gebied van armoede, Wmo en participatie op toegankelijkheid voor laaggeletterden. Dit wordt gedaan door één van de deelnemers aan het bondgenootschap voor geletterdheid, een reclameadviesbureau dat hierover gratis wil adviseren. Op basis van de aanbevelingen moeten de communicatiemedewerkers (eventueel met behulp van een training) zelf in staat zijn het informatieaanbod op de juiste manier aan te passen. Doel is om alle teksten op twee niveaus aan te bieden; niveau B1 en niveau A2/1F. Dit laatste niveau is beter toegankelijk voor laaggeletterden.

- Onderzoeken of structurele financiering van het Taalhuis[36] haalbaar is en, indien mogelijk, realiseren.

- Inzetten van de taalmeter door sociale teams en de consulenten van het Servicepunt Werk (SPW). Zij passen de taalmeter toe bij vermoeden van laaggeletterdheid en begeleiden of motiveren deze cliënten contact op te nemen met de Taalhuizen.

14.3. Wat kost het?

De (extra) kosten voor het Taalhuis worden gedekt uit het onderwijsbudget. De training van sociale teams, CJG's kan ten laste gaan van het eigen trainingsbudget. Daarnaast is er een beperkte mogelijkheid voor gratis training via Holland Rijnland. Ook is er een gratis training via internet.

[35] IVIO, Instituut Voor Individuele Ontwikkeling, is een opleidingsinstituut voor Taalonderwijs.
[36] Het Taalhuis wordt via Holland Rijnland gefinancierd uit de zogenaamde WEB-middelen (WEB=Wet Educatie en Beroepsonderwijs). Deze gelden moeten worden besteed aan opleidingen gericht op het verbeteren van de Nederlandse taal en rekenen (waarbij inbegrepen digitale vaardigheden). De kosten van het Taalhuis vallen echter hoger uit dan de reguliere subsidie. Deze subsidie is in 2017 gekort terwijl het Taalhuis groeiend aantal aanmeldingen heeft (2017 groei van 35% t.o.v. 2016) en wil investeren in verdere professionalisering.

15. Inzetten op onderwijs en versterking jongeren

15.1. Wat willen we bereiken?

- *Informatie en vroegsignalering op scholen om tijdig ondersteuning te kunnen bieden aan kinderen in armoede.*
- *Zoveel mogelijk jongeren op een passende plek (onderwijs, werk, een combi of dagbesteding), liefst met een startkwalificatie.*
- *Beter bereiken van jongeren door ervaringsdeskundigheid van jongeren in te zetten.*

Onderwijs speelt een belangrijke rol in het voorkomen en bestrijden van armoede.

Ten eerste is onderwijs belangrijk voor preventie en vroegsignalering. Omdat onderwijs het tweede milieu van kinderen/jongeren is, krijgen leerkrachten of zorgcoördinatoren als eersten signalen dat er iets niet goed gaat. Signalen rondom financiële problemen of bij kinderen/jongeren zelf, worden echter niet altijd herkend. En als deze signalen wel worden herkend, weet de school niet altijd wat zij voor deze kinderen en jongeren kan betekenen.

Ten tweede zet het onderwijs er op in dat zo veel mogelijk jeugdigen een startkwalificatie behalen. Een startkwalificatie helpt jongeren om een goede positie op de arbeidsmarkt te vinden en om in de samenleving te kunnen participeren. Een startkwalificatie is een havo-, een vwo- of een mbo-diploma op minimaal niveau 2. In Teylingen verlaat 98,5% van de jongeren het onderwijs met een startkwalificatie.

Tot slot is het belangrijk dat er een goede aansluiting is tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Jeugdigen met een ontwikkelingsachterstand op meerdere vlakken (intellectueel, emotioneel en sociaal) lopen sneller tegen problemen aan in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Het gaat hier vaak om leerlingen van Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO)/Praktijk Onderwijs (PrO), die extra aandacht nodig hebben om de stap naar werk te kunnen maken.

15.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Uitvoeren pilot vroegsignalering op basisschool De Buitenplaats in Warmond.
  In maart 2018 start de uitvoering van de in 2017 ingediende motie Vroegsignalering. Yoep Onderwijs en Zorg gaat op de basisschool Buitenplaats in Warmond een screening uitvoeren met behulp van het instrument 'Functioneringsprofiel'. Dit door Youp ontwikkelde screeningsinstrument beslaat alle leefgebieden en wordt ingevuld door leerkrachten, ouders en eventueel andere betrokkenen. De invullers geven aan waar ze zich bij de leerling zorgen over maken en op welk leefgebied. Dit leidt tot een gesprek en indien nodig tot verdere ondersteuning door de school of andere hulpverlenende instanties.

- De gemeente gaat in gesprek met alle scholen in Teylingen om de signaalfunctie rondom financiële problemen en armoedeproblematiek bij kinderen te versterken. Het betreft hier bewustwording, het herkennen van signalen en de mogelijkheden tot doorverwijzing. De gemeente informeert de interne begeleiders en zorgcoördinatoren over de inkomensondersteunende maatregelen voor kinderen en hun gezinnen en waar deze gezinnen terecht kunnen voor ondersteuning. Daarnaast zal zij de scholen verzoeken om 'intermediair' te worden voor Stichting Leergeld en het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds.

- Maatregelen vanuit het Voortijdige School Verlaters -programma (VSV). VSV richt zicht op jongeren in kwetsbare situaties, waaronder ook gezinsproblemen en schuldenproblematiek. Hier is op scholen (met name in het voortgezet onderwijs en het MBO) en in de ondersteuningstrajecten voor voortijdige schoolverlaters aandacht voor. Er zijn informatieavonden voor budgetbeheer/omgaan met geld, schulden komen ter sprake in de gesprekken die Regionaal Meld- en coördinatiepunt voortijdig schoolverlaten (RMC) voert met voortijdig schoolverlaters en budgetbeheer/schulddienstverlening kan ingezet worden in de trajecten richting scholing, werk of dagbesteding.

- Symbiose onderwijs en pilot met GGZ-medewerker. Op het Teylingencollege, locatie KTS is sinds een aantal jaar Symbiose-onderwijs ingericht waar jongeren met autisme een diploma lijn kunnen volgen in een voor hun passende setting. Hiermee kunnen jongeren die voorheen naar het Voorgezet Speciaal Onderwijs gingen toch een diploma en dus een startkwalificatie halen. Omdat er vaak meer speelt bij deze jongeren maar ook bij de andere leerlingen op school, start in 2018 een pilot met een GGZ-medewerker op school die in nauw contact met het JGT vroegtijdig kan signaleren maar ook laagdrempelig hulp kan bieden.

- Uitvoeren project 'Ben je er klaar voor?'
  In 2018 worden jongeren met een jeugdhulpverleden getraind om andere jongeren te helpen bij alles wat er op hen af komt als je 18 wordt. Het gaat hier bijvoorbeeld om financiële zelfstandigheid, verzekeringen, werk en huisvesting. Dit project wordt uitgevoerd door Cardea en Welzijnskwartier.
- Organiseren week over omgaan met geld, armoede en schulden.
  In 2015 heeft Welzijnskwartier het project 'Team alert: meer doen met poen' uitgevoerd. Aan dit project deed een klein aantal jongeren mee dat activiteiten voor andere jongeren organiseerde (bijvoorbeeld over omgaan met geld). Dit project is inmiddels beëindigd. Om de kennis en ervaring te verankeren en een groter bereik te bewerkstellingen, wil Welzijnskwartier jaarlijks een week lang activiteiten rondom het omgaan met geld, leven in gezinnen waar weinig te besteden is organiseren. Doel is om armoede en schulden uit de schaamte of taboesfeer te halen. Deze activiteiten zullen rond 17 oktober, de Dag van de Armoede, plaatsvinden. Welzijnskwartier maakt hierbij gebruik van muziek, vlogs en andere methodes die aansluiten op de interesses van jongeren zelf. Welzijnskwartier bereikt ongeveer 300 jongeren in Teylingen.

Een andere maatregel is het geven van financiële voorlichting op scholen. Deze is opgenomen in de beleidsnota Integrale Schuldhulpverling en is uitgelicht in hoofdstuk 8.

15.3. Wat kost het?

De gesprekken met de scholen over de signaalfunctie vraagt geen additionele financiering. De kosten voor uitvoering van de genoemde maatregelen zijn gedekt vanuit Jeugd- en Onderwijsbudgetten. Er staat nog een bedrag van € 22.000 gereserveerd bij Welzijnskwartier voor het project Team Alert. Dit bedrag wordt op basis van een nieuw projectplan ingezet voor jaarlijkse activiteiten rondom de Dag van de Armoede.

16. Betrekken maatschappelijke partners en inwoners

16.1. Wat willen we bereiken?

- *Armoede en schuldenproblematiek wordt uit de schaamte en taboesfeer gehaald.*
- *Netwerk rondom armoede versterken zodat zij elkaar beter weten te vinden.*
- *Inwoners krijgen de mogelijkheid om direct hun ervaringen en suggesties te delen.*

Armoede- en schuldenproblematiek werken door in de gehele samenleving. Om een zo groot mogelijk effect te bereiken is het van belang om zowel inwoners als maatschappelijke organisaties, belangenorganisaties, ervaringsdeskundigen en werkgevers zoveel mogelijk bij de aanpak van de armoede- en schuldenproblematiek te betrekken.

16.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Organiseren van een jaarlijkse armoedebijeenkomst.
  Wij organiseren jaarlijks een bijeenkomst waarin het thema rondkomen met weinig geld, armoede en schuldenproblematiek centraal staat. Deze bijeenkomst vindt plaats rond de Dag van de armoede (17 oktober). De bijeenkomsten hebben elk jaar een ander onderwerp.

  Het organiseren van een bijeenkomst dient meerdere doelen. Zo wordt het netwerk tussen de diverse maatschappelijke partners versterkt. Zo weten de diverse organisaties elkaar te vinden om optimale hulp te bieden voor mensen met financiële problemen. Daarnaast levert het delen van kennis en ervaringen vanuit belangenbehartigingsorganisaties en inwoners van Teylingen, de gemeente belangrijke informatie op. Deze informatie zal worden gebruikt om de dienstverlening te verbeteren of om tot beleidsaanpassingen te komen.

  In iedere bijeenkomst krijgt een maatschappelijke organisatie de kans om hun project of werk te presenteren, wordt er een expert op het thema uitgenodigd en is er ruimte voor discussie en vragen rondom inkomensvoorzieningen. De bijeenkomsten organiseren wij samen met een van de maatschappelijke partners. Door de bijeenkomsten jaarlijks te laten terugkeren willen wij armoede steeds meer uit de schaamte en taboesfeer halen.

16.3. Wat kost het?

De jaarlijkse kosten voor het organiseren van netwerkbijeenkomsten zijn € 2.500.

17. Instellen subsidiebudget

17.1. Wat willen we bereiken

Ondersteunen van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan de ambitie van de gemeente Teylingen om armoede en sociale uitsluiting (als gevolg van armoede en schulden) te voorkomen.

Wij krijgen met enige regelmaat initiatieven onder onze aandacht gebracht met de vraag of er mogelijkheden zijn tot ondersteuning. Op dit moment is er echter geen budget beschikbaar om initiatieven of projecten op het gebied van armoedebestrijding van maatschappelijke organisaties te ondersteunen. Dergelijke initiatieven kunnen het armoedebeleid van de gemeente versterken. Vaak kunnen initiatieven ook terecht bij (landelijke) fondsen, maar veelal is deze ondersteuning éénmalig of is ondersteuning (cofinanciering) van de gemeente een voorwaarde om financiering te verkrijgen.

17.2. Hoe willen we dit bereiken:

- Reserveren middelen ter ondersteuning van initiatieven die zich richten op het verminderen van armoede en sociale uitsluiting.
  Om in te kunnen spelen op vernieuwende initiatieven van het maatschappelijke middenveld en/of om te kunnen aansluiten op initiatieven die in de regio worden opgestart, reserveren we jaarlijks € 17.500 (het eerste jaar € 7.500). De verwachting is dat jaarlijks drie tot vijf projecten/organisaties worden ondersteund.

17.3. Wat kost het?

In 2018 wordt € 7.500 ingezet, in de jaren daarop € 17.500.

18. Stimuleren samenwerking noodfondsen

18.1. Wat willen bereiken?

Noodfondsen zijn op de hoogte van elkaars (on)mogelijkheden en er wordt waar mogelijk samengewerkt om een zo groot mogelijke doelgroep te bereiken.

Noodfondsen worden ingezet bij acute financiële problemen van inwoners van Teylingen, waarin geen bestaande voorziening voorziet. In Teylingen bestaan er diverse noodfondsen waar inwoners een beroep op kunnen doen. De gemeente financiert het gemeentelijk noodfonds (belegd bij Welzijn Teylingen), het Fonds voorkomen huisuitzetting (belegd bij ISD Bollensteek) en het 'maatwerkbudget' van de Jeugd en Gezinsteams (JGT)[37]. Daarnaast bieden diverse kerkelijke (charitatieve) instellingen en Vluchtelingenwerk ondersteuning bij financiële noden. Er is onvoldoende inzicht in wie wat onder welke voorwaarden doet, en of de beschikbare gelden op een zo efficiënt mogelijke wijze worden ingezet. Zo kan het zijn dat meerdere fondsen dezelfde doelgroep bereiken en er voor andere doelgroepen of doelbestedingen geen ondersteuning beschikbaar is.

18.2. Hoe willen we dit bereiken?

- Afstemmen diverse noodfondsen.
  Wij nemen het initiatief om alle partijen die een noodfonds beheren samen te brengen. Het doel is om meer inzicht te krijgen welke doelgroep(en) de diverse noodfonds bedienen en onder welke voorwaarden dit plaatsvindt. Vervolgens onderzoeken we de mogelijkheden om de fondsen zo goed mogelijk op elkaar te laten aansluiten. Dit kan leiden tot een 'doelgroep'-verdeling maar ook tot een structuur die samenwerking binnen één fonds mogelijk maakt, waarbij de partijen met behoud van het eigen karakter en mandaat in participeren.

18.3. Wat kost het?

Voor deze maatregel is geen additionele financiering nodig.

[37] In de pilot 'Villagedeal' zal in Voorhout het JGT-budget ook door het sociale team worden ingezet.

19. Met wie werken we samen?

19.1. Sociaal team

Het sociaal team is het eerste aanspreekpunt voor inwoners met vragen over wonen, welzijn, zorg, armoede en schuldenproblematiek. In het sociaal team zitten medewerkers van MEE, Kwadraad, ISD Bollenstreek en Welzijn Teylingen. In april 2018 wordt het zorgloket geïntegreerd in de sociale teams. De sociale teams beantwoorden vragen van inwoners of ondersteunen hen bij het vinden van een oplossing. Wanneer het nodig en wenselijk is worden ook instanties die niet zijn vertegenwoordigd in het sociaal team geraadpleegd.

19.2. ISD Bollenstreek

De Intergemeentelijke Sociale Dienst (ISD) Bollenstreek is een servicegerichte organisatie die werkzaam is voor de gemeenten Hillegom, Lisse, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen. De ISD Bollenstreek voert namens de gemeenten onder andere de Participatiewet uit, is verantwoordelijk voor de schulddienstverlening en is belast met het uitvoeren een groot deel van de minimaregelingen, zoals de bijzondere bijstand.

In november 2016 is de ISD Bollenstreek gestart met het Budget Informatiepunt (BIP). Het BIP is bedoeld als een laagdrempelige voorziening waar inwoners terecht kunnen met financiële vragen. In het BIP is een consulent schulddienstverlening en een vrijwilliger van Humanitas aanwezig om informatie en advies te verstrekken. Ook werkt de ISD Bollenstreek sinds dit jaar met een zelfstandigenloket, waar ondernemers met financiële problemen terecht kunnen met vragen.

In 2018 is het Fonds Voorkomen Huisuitzetting opgericht. Dit fonds wordt beheerd door de ISD.

19.3. Servicepunt Werk

Het Servicepunt Werk (SPW) geeft samen met de ISD Bollenstreek en de MareGroep vorm aan de uitvoeringstaken op het gebied van re-integratie en werk. Zij doet dit voor de gemeenten Katwijk, Noordwijk, Noordwijkerhout, Hillegom, Lisse en Teylingen. Het SPW richt zich op het ondersteunen van inwoners met een bijstandsuitkering richting werk. Zij werkt hiervoor samen met werkgevers in de regio.

19.4. Kwadraad

Kwadraad ondersteunt mensen die zelf geen oplossing kunnen vinden voor hun problemen. Dit doet zij onder andere met maatschappelijk werkers en sociaal raadslieden. Kwadraad speelt een belangrijke rol bij het bevorderen van de zelfredzaamheid en ondersteunt bij problematiek op verschillende leefgebieden.

19.5. MEE

MEE biedt ondersteuning aan mensen met een beperking of chronische ziekte. De consulenten zijn, vanuit de opdracht vanuit HLT Samen, momenteel maximaal een half jaar betrokken bij de cliënten. Zij helpen iemand zo goed mogelijk op weg, zodat de persoon weer grip op zijn leven heeft. Zij werken outreachend als dit passend is en ondersteunen bij aanmelding bij bijvoorbeeld Humanitas of de ISD Bollenstreek. Daarnaast biedt MEE de cursus Omgaan met geld, speciaal voor mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Als mensen langere tijd ondersteuning nodig

hebben dan kan bij de ISD Bollenstreek een indicatie specialistische zorg worden aangevraagd. In dat geval worden mensen langdurig ondersteund.

19.6. Humanitas

In Teylingen verzorgen vrijwilligers van Humanitas de thuisadministratie en zijn zij aanwezig in het Budget Informatiepunt (BIP) bij de ISD Bollenstreek. Het doel van Humanitas is mensen begeleiden naar zelfredzaamheid en als dat niet mogelijk is, begeleiden naar andere hulpverlening zoals budgetbeheer of beschermingsbewind.

19.7. Welzijn Teylingen

Welzijn Teylingen is een brede welzijnsorganisatie die een belangrijke rol speelt bij het wegnemen van stress en de empowerment van de inwoners. Bij de groep van inwoners met financiële problemen is ook vaak sprake van andere problematiek zoals eenzaamheid, noodzaak voor mantelzorg, ziekte, laaggeletterdheid en werkloosheid. Door de inzet van sociaal werkers in samenwerking met ervaringsdeskundigen en vrijwilligers wordt de zelfredzaamheid en eigen regie verhoogd.

19.8. Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds

Per 1 januari 2017 zijn het Jeugdcultuurfonds en het Jeugdsportfonds gefuseerd tot de Stichting Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds Nederland. De stichting wil dat ook kinderen uit gezinnen waar weinig geld is, kunnen sporten en lessen op kunst en cultuurgebied kunnen volgen. Het Jeugdsportfonds en Jeugdcultuurfonds maken het mogelijk dat kinderen tussen de 4 en 18 jaar uit financieel minder draagkrachtige gezinnen toch kunnen meedoen. Aanvragen worden gedaan door onafhankelijke intermediairs, professionals die al betrokken zijn bij het gezin. Het toegekende bedrag wordt direct betaald aan de instelling waar het kind les heeft.

19.9. Stichting Leergeld

Stichting Leergeld richt zich op schoolgaande kinderen uit gezinnen met minimale financiële middelen. Stichting Leergeld beoogt uitsluiting te voorkomen, door ervoor te zorgen dat kinderen mee kunnen doen aan binnen- en buitenschoolse activiteiten. Zij vergoeden kosten die niet of slechts gedeeltelijk door een andere voorziening worden vergoed. Via deze weg biedt Stichting Leergeld elk kind een kans om mee te doen. Hoewel de focus voornamelijk ligt op de leeftijdscategorie 4 tot 18 jaar, helpen zij in voorkomende gevallen ook ouders met kinderen tot 4 jaar. Stichting Leergeld is lid van de landelijke Vereniging van Stichtingen Leergeld en heeft een signalerende rol richting het ministerie.

19.10. Taalhuis

Het Taalhuis van de Bibliotheek Bollenstreek organiseert activiteiten voor mensen die beter Nederlands willen leren lezen, schrijven of spreken. Het Taalpunt Teylingen is gevestigd in de bibliotheek in Sassenheim. Tijdens een wekelijks inloop-taalspreekuur kunnen mensen zich inschrijven voor een taalcoach of vragen stellen over het (non)formeel onderwijsaanbod in de regio. Taalvragers worden doorverwezen naar het juiste aanbod. Ook organiseert het Taalhuis de Klik & Tik computercursus voor mensen die willen kennismaken met het internet.

19.11. Voedselbank

Stichting Voedselbank Teylingen is onderdeel van het landelijke netwerk van de vereniging Voedselbanken Nederland; een organisatie met als doelstelling iets te doen aan verspilling van voedsel en tegelijkertijd een bijdrage te leveren aan de bestrijding van armoede.
De voedselbanken helpen de armste mensen door hen tijdelijk te voorzien van voedselpakketten. Om de zelfredzaamheid van onze klanten te vergroten, wordt zij geholpen door een maatschappelijk werker van Kwadraad, die hun klanten bijstaat om weer op eigen benen te staan.

19.12. Kledingbank

Kledingbank Teylingen is een modezaak met paskamers, maar alleen zonder kassa. Inwoners uit de Duin- & Bollenstreek, die geen financiële middelen hebben om kleding en schoenen te kopen voor hun gezin of zichzelf, kunnen hier terecht. Vrijwilligers sorteren de kleding en schoenen. De kledinguitgifte wordt mede mogelijk gemaakt door bijdragen van bedrijven en particulieren.

19.13. Kerken

In Teylingen zijn er diverse kerken actief met het ondersteunen van mensen in (financiële) nood. Dit doen zij vanuit de diaconale opdracht die zijn zichzelf hebben gesteld.

gemeente TEYLINGEN

20. Overzicht financiën

In de septembercirculaire 2016 en de brief 'Kansen voor álle kinderen' van (voormalig) staatssecretaris Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Tweede Kamer stelt het kabinet vanaf 2017 structureel € 100 miljoen beschikbaar voor de bestrijding van de gevolgen van armoede onder kinderen. Hiervan wordt € 85 miljoen aan gemeenten beschikbaar gesteld. Het beschikbare budget wordt verdeeld op basis van door het CBS ontwikkelde gegevens over kinderen met een kans op armoede. Voor uitkeringsjaar 2017 is de verdeling gebaseerd op gegevens over het jaar 2013. In deze circulaire is de verdeling 2017 structureel doorgetrokken. Jaarlijks zal in de meicirculaire steeds actualisatie plaatsvinden.

In de decembercirculaire 2016 gemeentefonds staat dat Teylingen vanaf 2017 € 93.000 extra middelen krijgt voor armoedebestrijding kinderen. Daarnaast is er voor 2017 en 2018 een bedrag van € 5.000 per jaar beschikbaar gesteld voor ouderen. Deze bedragen zijn niet uitgegeven in 2017 en worden meegenomen naar 2018 zodat dit bedrag kan worden gebruikt om maatregelen uit het armoedebeleid te dekken. Het bedrag is totaal € 98.000.

Voor het uitkeringsjaar 2018 heeft de gemeente Teylingen €86.190 ter beschikking gesteld gekregen. We gaan ervan uit dat dit bedrag de komende jaren min of meer stabiel blijft. Dit bedrag wordt jaarlijks ingezet voor financiering van het zogenaamde 'kindpakket'.

Ambitie	2018	2019	2020	2021
stimuleren gebruik bestaande regelingen	€ 5.000	€ 0	€ 0	€ 0
verbeteren financiering leerlingenvervoer	pm*	pm	pm	pm
verbeteren inburgering statushouders	pm	pm	pm	pm
Uitvoeren maatregelen nota schuldhulpverlening	pm	pm	pm	pm
voorkomen van afhankelijkheid voedselbank statush.	€0	€0	€0	€0
invoeren kindpakket	€ 85.000	€ 85.000	€ 85.000	€ 85.000
stimuleren participatie sport en cultuur	€ 35.000	€ 35.000	€ 35.000	€ 35.000
inzetten op werkende armen	€0	€ 8.000	€0	€0
analyseren effectiviteit minimaregelingen	€ 20.000	€0	€0	€0
inzetten op laaggeletterdheid	pm	pm	pm	pm
inzetten op onderwijs en versterking van jongeren	pm	pm	pm	pm
Betrekken maatschappelijke partners en inwoners	€ 2.500	€ 2.500	€ 2.500	€ 2.500
instellen subsidiebudget	€ 7.500	€ 17.500	€ 17.500	€ 17.500
samenwerking noodfondsen stimuleren	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
totale kosten	**€155.000**	**€148.000**	**€140.000**	**€140.000**

*Voor alle in bovenstaande tabel genoemde pm-posten zijn onderliggende budgetten aanwezig. Zie voor nadere toelichting, de paragraaf "wat kost het, in hoofdstuk 5 t/m 18.

Dekking 2018-2021

Kinderarmoedegelden	€ 340.000 (jaarlijks € 85.000)
Armoedegelden uit 2017	€ 98.000
Armoedegelden ouderen 2018	€ 5.000
Sport- en Cultuurregeling	€ 140.000
Totaal:	**€ 583.000**

Literatuurlijst

CBS. Armoede en sociale uitsluiting 2015. Den Haag: CBS, 2015.

CBS. Armoede en sociale uitsluiting 2017. Den Haag: CBS, 2017.

CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2018. Den Haag: CBS, 2018.

Gemeente Teylingen. Armoedebeleid gemeente Teylingen 2017. Teylingen: Gemeente Teylingen, 2017a (niet vastgestelde beleidsnota).

Gemeente Teylingen. Beleidsnota 2017-2021. Schuldhulpverlening Teylingen. Integrale Schuldhulpverlening: een ketenaanpak van preventie tot nazorg. Teylingen: gemeente Teylingen, juli 2017b.

Gemeente Teylingen. Nota Sport en bewegen 2018-2021. Teylingen: Gemeente Teylingen, november 2017c.

Kinderombudsman. Kinderen in Armoede in Nederland. Den Haag: Kinderombudsman, 2013.

Knooppunt Kerken en armoede. Armoede in Nederland 2016, Onderzoek naar hulpverlening door diaconieën, parochiële caritasinstellingen en andere kerkelijke organisaties in Nederland, Libertas Pascal Utrecht.

MOVISIE. Wat werkt bij De Aanpak van Armoede. Utrecht: MOVISIE, 2016.

Mullainathan, Sendhil en Shafir, Eldar. Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen. Amsterdam: Maving Publishing, 2013.

SCP. Armoedesignalement 2014. Den Haag: SCP, 2014.

SEO Economisch Onderzoek. Niet gebruik Inkomensondersteunende Maatregelen. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek, juni 2011.

Sociaal Economische Raad (SER). Opgroeien zonder Armoede. Advies uitgebracht aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Den Haag: SER, maart 2017.

Stichting Lezen en Schrijven. Regionale spreiding van laaggeletterdheid in Nederland. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven, 2016.

Websites

CBS	https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/navigatieScherm/thema
CBS 2009	https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2009/52/gezonde-levensverwachting-korter-bij-lage-inkomens
Kindpakketwijzer	http://kindpakketwijzer.nl
waarstaatjegemeente.nl	https://www.waarstaatjegemeente.nl
SCP 2016	https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2016/waar_ligt_de_armoedegrens/

Bijlage Overzicht huidige initiatieven/regelingen

Naam	Doel	Doelgroep	Omschrijving	Uitvoerder
Preventie en vroegsignalering				
Vindplaatsgericht werken	Vroegtijdig signaleren van financiële problemen en tijdige aanpak hiervan	Inwoners met (dreigende) financiële problemen	Waardevolle vindplaatsen zijn onder meer woningcorporaties, banken, energiemaatschappijen, telecomproviders, zorgverzekeraars en laagdrempelige voorzieningen zoals Centrum voor Jeugd en Gezin. Het sociaal team speelt een belangrijke rol. Financiën is een onderwerp in het aanmeldgesprek voor het sociaal team. Ook heeft het sociaal team in een convenant afspraken gemaakt met woningcorporaties en met de Voedselbank om mensen met betalingsachterstanden vroegtijdig te verwijzen naar het sociaal team.	Gemeente samen met maatschappelijke partners
Taalhuis	Wegnemen van barrières om deel te nemen aan de samenleving	Inwoners die aan de slag willen met basisvaardigheden zoals lezen, schrijven, spreken, rekenen en digitale vaardigheden.	Een Taalhuis is een herkenbare, fysieke plek waar volwassenen beter kunnen leren lezen, schrijven, rekenen en omgaan met de computer. Het Taalhuis organiseert activiteiten, zoals een taalspreekuur, een taalcoach en tik en klik. Ook werken zij met taalvrijwilligers.	Taalhuis
Beweegprogramma voor minima: Lekker in je lijf	Verbeteren van de gezondheid van mensen met een laag inkomen	Inwoners van 18 jaar of ouder met overgewicht (BMI >25) met een gemeentepolis (Collectieve Zorgverzekering voor Minima) bij Zorg en Zekerheid	Dit is een groepsprogramma waarin mensen onder begeleiding van een fysiotherapeut gedurende 18 weken werken aan een betere conditie en gezondheid. Daarnaast geeft een diëtist voorlichting over gezonde voeding. Inwoners met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum kunnen hier kosteloos aan deelnemen.	Samenwerking tussen GGD HM, fysiotherapeuten, diëtisten en zorgverzekeraar
Voor- en vroegschoolse educatie (VVE)	(Beter) Voorbereiden op de basisschool en zorgen dat kinderen zonder achterstand naar groep 3 kunnen	Peuters en kleuters met een mogelijke (taal)achterstand	Alle peuters in Teylingen kunnen twee dagdelen naar een peuteropvang gaan. Voor ouders zonder recht op kinderopvangtoeslag is een subsidiemogelijkheid in het leven geroepen, om ook deze kinderen een peuterplek te kunnen bieden.	Kinderopvang (waaronder peuteropvang)

Naam	Doel	Doelgroep	Omschrijving	Uitvoerder
			Voor kinderen die een taalachterstand hebben is een VVE programma beschikbaar. Deze kinderen kunnen vier dagdelen gesubsidieerd naar de opvang en ontvangen begeleiding van een VVE-tutor. Dit aanbod is beschikbaar bij alle kinderopvangorganisaties in de gemeente.	
Informatie over mogelijkheden inkomensondersteuning	Bevorderen dat mensen gebruik maken van inkomensondersteunende maatregelen	Mensen met (dreigende) financiële problemen	Mensen informeren over de regelingen waar zij een beroep op kunnen doen. Sommige groepen worden niet of nauwelijks bereikt via de normale kanalen (krant, posters, website). Deze worden benaderd via hun eigen netwerk of via de professionals die zich met deze groepen bezighouden.	Gemeente en maatschappelijke partners
Aandacht voor schulden				
Thuisadministratie/hulp bij schulden	Stimuleren dat cliënten na de hulp zelf verder kunnen of worden toe geleid naar schulddienstverlening of beschermingsbewind	Inwoners met schulden	Een speciaal getrainde vrijwilliger ondersteunt de inwoners, onder andere door te helpen met het orde krijgen van de administratie, het invullen van formulieren of aanvragen van een uitkering. De hulp duurt maximaal een jaar.	Humanitas
Budgetinformatiepunt	Voorkomen van (problematische) schulden	Inwoners met vragen over geldzaken	Een consulent van de ISD Bollenstreek of een vrijwilliger van Humanitas bespreken in een kort gesprek de vragen van de inwoner. Dat kunnen eenvoudige, maar ook complexe vragen zijn. Zij geven informatie en advies. Afhankelijk van de vragen/situatie vindt een vervolgafspraak plaats.	ISD Bollenstreek en Humanitas
Noodfondsen	Aanpakken acute incidentele problemen waarin bestaande voorzieningen niet voorzien	Inwoners die acuut financieel in de problemen zitten	Naast de noodfondsen vanuit de kerken is een bedrag aan het Jeugd- en Gezinsteam beschikbaar gesteld (de 'ton van Teylingen'). Deze middelen kunnen ingezet worden bij acute problemen bij jeugdigen en gezinnen wanneer er geen ruimte is binnen het gezinsbudget en er geen beroep op voorliggende voorzieningen mogelijk is.	Kerkelijke/charitatieve instellingen, JGT en de gemeente
Fonds Voorkoming Huisuitzettingen (vanaf 2018)	Voorkomen huisuitzetting	Inwoners met twee maanden huurachterstand die dreigen hun huis uitgezet te worden	Op het moment dat er huisuitzetting dreigt, kan het fonds een lening verstrekken van maximaal drie maanden huur. Intussen wordt de financiële en sociale situatie van betrokkenen onder de loep genomen om zo erger te voorkomen.	ISD, woningcorporaties, GGD Hollands Midden en de sociale teams.
Schulddienstverlening	Voorkomen dat inwoners	Inwoners met (problematische)	Vanuit de schulddienstverlening zijn	ISD Bollenstreek

Naam	Doel	Doelgroep	Omschrijving	Uitvoerder
	verder in de schulden of armoede raken	schulden	verschillende vormen van hulp mogelijk, zoals informatie en advies, budgetcoaching, het treffen van een betalingsregeling met schuldeisers, het aflossen van schulden door een verstrekken van een lening (herfinanciering, een minnelijk schuldregelingstraject of een wettelijke schuldregeling (WSNP).	
Materiële ondersteuning en maatschappelijke activering				
Sport- en cultuurregeling	Bevorderen dat alle inwoners, ook met een laag inkomen, kunnen meedoen aan maatschappelijke activiteiten	Inwoners met inkomen tot maximaal 130% van het sociaal minimum	Een financiële tegemoetkoming in de bijdrage aan maatschappelijke activiteiten, zoals lidmaatschap van een sportvereniging of van de bibliotheek.	Welzijn Teylingen
Kwijtschelding gemeentelijke belastingen	Voorkomen dat inwoners in de financiële problemen raken	Inwoners die niet in staat zijn de gemeentelijke belastingen te betalen	Afhankelijk van de financiële situatie is een volledige of gedeeltelijke kwijtschelding van de gemeentelijke belastingen mogelijk. Het gaat hierbij om: (on)roerende zaakbelasting, afvalstoffenheffing (niet voor een extra container) en rioolheffing (niet het aanslagbedrag voor waterverbruik boven de 300 m³).	Belastingsamenwerking Bollenstreek
Voedsel- en Kledingbank	Voorzien in basisbehoeften	Inwoners die (tijdelijk) onvoldoende inkomen hebben	Bij de Voedsel- en kledingbank krijgen mensen gratis voedsel en kleding. In de Voedselbank wordt een gespecialiseerde, maatschappelijk werkster van Kwadraad ingezet. Deze ondersteunt bezoekers van de Voedselbank om hen zo snel mogelijk weer onafhankelijk te maken van de Voedselbank.	Twee onafhankelijke stichtingen
Kinderopvangtoeslag	Realiseren van een balans tussen werk en zorg voor kinderen	Ouders die werken, studeren, een re-integratietraject of inburgeringscursus volgen	Dit is een financiële tegemoetkoming voor kosten van de kinderopvang. De hoogte is afhankelijk van het inkomen.	Belastingdienst
Werk en inkomen				
Bijstandsuitkering op grond van de Participatiewet	Bieden van een vangnet	Mensen die niet genoeg geld hebben om in hun levensonderhoud te voorzien en ook niet in aanmerking komen voor een andere uitkering	Een uitkering om in de kosten voor levensonderhoud te voorzien.	ISD Bollenstreek
Re-integratie	Bevorderen van participatie	Mensen met een bijstandsuitkering en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt	Om participatie van de inwoners in een uitkering te bevorderen kunnen verschillende re-integratie instrumenten ingezet worden door de ISD Bollenstreek en het Servicepunt Werk. Uitgangspunt daarbij is dat wie kan	Servicepunt Werk

Naam	Doel	Doelgroep	Omschrijving	Uitvoerder
			werken, moet werken.	
Persoons ondersteunend budget (Pob)	Bieden van inkomensondersteuning	Uitkeringsgerechtigden die ontheven zijn van de arbeidsverplichting, een volledige arbeidsongeschiktheidsuitkering hebben of zij die naar vermogen werken (maximaal een inkomen tot maximaal 110% van het sociaal minimum).	Het Pob is een vast bedrag dat inwoners jaarlijks kunnen aanvragen voor noodzakelijke kosten van het bestaan, zoals aanschaf/vervanging van huishoudelijke apparaten.	ISD Bollenstreek
Inspanningspremie	Bieden van inkomensondersteuning	Inwoners met een bijstandsuitkering die wel uitzicht hebben op inkomensverbetering en voldoen aan de arbeidsverplichtingen (maximaal een inkomen tot maximaal 110% van het sociaal minimum).	Inwoners kunnen deze premie ontvangen als zij voldoende inspanningen verrichten om uit te stromen naar werk. Het is een vast bedrag dat jaarlijks aangevraagd kan worden voor noodzakelijke kosten van het bestaan, zoals aanschaf/vervanging van huishoudelijke apparaten.	ISD Bollenstreek
Individuele bijzondere bijstand	Bieden van inkomensondersteuning	Mensen met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum. Mensen met een inkomen tot 110% krijgen een volledige vergoeding, inkomens tot 120% een gedeeltelijke (op basis van draagkrachtberekening).	Als de kosten noodzakelijk zijn en voortkomen uit bijzondere omstandigheden kan een beroep worden gedaan op bijzondere bijstand. Andere voorzieningen moeten in dit geval niet voorliggend zijn. Over het algemeen wordt bijzondere bijstand 'om niet' verstrekt.	ISD Bollenstreek
Collectieve (aanvullende) zorgverzekering	Bieden van inkomensondersteuning	Inwoners met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum	De gemeente betaalt een belangrijk deel van de premie voor een (aanvullende) zorgverzekering.	ISD Bollenstreek
Onderwijs				
Onderwijs als basis	Leggen van een goede basis voor de toekomst	Alle jeugdigen	Een (goede) opleiding geeft nog altijd de beste kansen op werk. En door beheersing van de taal, wordt informatie sneller en beter begrepen en kan men beter zijn weg vinden in het hulpaanbod en in de samenleving.	Scholen
Signaleringsfunctie onderwijs	Vroegtijdig signaleren van problemen en tijdige aanpak hiervan	Alle jeugdigen, in het bijzonder degenen waarbij signalen zijn dat er problemen	Omdat jeugdigen veel tijd op school doorbrengen, hebben leerkrachten een belangrijke signaleringsfunctie.	Scholen
Aansluiting op arbeidsmarkt	Bevorderen goede aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	Leerlingen met een ontwikkelingsachterstand	Werk is de beste manier om armoede te voorkomen, Leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs/praktijkonderwijs hebben extra aandacht nodig om die stap naar werk te maken.	Scholen en bedrijfsleven